

בסיעתא דשמיא

קונטרס

תמצית מסקנות הדף

על

תלמוד בבלי

מסכת הוריות

לסיכום ולחזרה מהירה על עיקרי המסקנות העולות מן הגמרא

לפי סדר הדפים

ובסופו ליקוטים, הערות ודברי הרחבה

תמצית מסקנות הדף - מסכת הוריות

בסיעתא דשמיא

מהדורה ראשונה - מנחם־אב התשע"ד | מהדורה שנייה - אדר התשע"ח

מהדורה שלישית מנחם־אב התשפ"ה - גרסה זמנית לכבוד לומדי הדף היומי (הידור: אלול התשפ"ה)

הזכויות שמורות, והרשות נתונה להעתיק לצרכי לימוד תוך שמירה עליהן
לתיקונים, להערות ולקבלת עדכונים וחומר נוסף: **יעקב מתלון**, hluach@gmail.com

פתיחה

כידוע, הסיכום וסידור הדברים חשובים ביותר לקניין הלימוד, "עד שתהא סדורה בפייהם" (עירובין נד:), וכדברי ריש לקיש (תענית ח.): "אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו". וכן בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה): "הסודרן (זהו שהמשניות והברייתות סדורין בפיו - פני משה) קודם לפילפון (המפולפל ומחודד ואין הלימוד סדור בפיו כל כך)". הַגִּיל בדרך זו ודאי חש שמלבד התרומה המכרעת של הסיכום ושל הסידור לזכירת הלימוד, תרומתם משמעותית להבנת הסוגיה.

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, אשר זיכני להגיש לפני הלומדים את הסיכום **למסכת הוריות**. הסיכום ערוך לפי סדר הדפים; אין מטרתו לפרט את מהלך הסוגיה עם המשא-והמתן שבה, אלא להביא את המסקנות מהמהלך המרכזי של הסוגיה - על-פי פירוש רש"י - באופן קצר ותמציתי. המטרה היא לצאת עם מסקנה מהדף - מה הנושא, מהן הדעות השונות ומה ההכרעה (אם יש).

אין מטרת הסיכום המוגש כאן 'לחסוך' מהלומד את סידור הדברים בעצמו. מומלץ ללומד לחבר בעצמו סיכום בדרכו שלו, ואם ירצה יוכל להשוות עם סיכום זה (ובמקרה שטעיתי אבקש שיודיעני), וכך יוכל להפיק ממנו את מרב התועלת. כמו כן, יוכל הלומד להסתייע בציונים שבהערות השוליים, ולהשוות את מסקנת הסוגיה עם הנאמר בתלמוד הבבלי.

רווח של שורה ריקה בא לפני משנה חדשה.

הזחה מורה על הסתעפות חדשה בתוך הסוגיה הקודמת, כהמשך ישיר.

כוכבית (*) באה לפני פרט (או משפט) הלקוח מהעמוד הבא (אם הוא מרוחק יותר צוינו בסוף הפרט 'המיובא' הדף והעמוד). לא סומנו בכוכבית פרטים המתבארים בהמשך הישיר והטבעי של הסוגיה, המתגלגלת לעמוד הבא.

במשנה שפְּרְטִיָּה נידונים לאורך מספר דפים, בד"כ תסוכם כל פסקה במשנה בדף שבו היא נידונה, ולא בדף שבו נמצאת המשנה.

בהערות-השוליים הובאו השלמות לסוגיה ממסקנות סוגיות אחרות שבתלמוד הבבלי, כאשר הדבר נוגע באופן ישיר ומפורש לסוגיה הנידונה. לא צוינו סוגיות מקבילות שבהן אין שינויים של ממש, או שהשינויים הם במהלך הסוגיה או בפרטים הנספחים לסוגיה שלא הובאו בגוף הסיכום. יש לציין כי רבים מהציונים נזכרים בפירושי רבותינו שעל המסכת.

לסיכום צורפו, בסופו, 'הערות חיצוניות', שבמקורן הן בקובץ נפרד - ובהן הרחבות שאין מקומן בגוף הסיכום, הערות על הנאמר בגוף הסיכום או ציונים והשוואות, שיטות מפרשים וכדומה, שאינם מתאימים לבוא בגוף הסיכום לפי האופי שלו. אין קריטריונים לנושאים שההערות עוסקות בהם, אלו בעיקר דברים שעלו במהלך הלימוד, ובד"כ נוגעים למסקנות העולות מן הסוגיה. יש לציין כי לא כל הדברים נכתבו אחרי עיון ממצה (כתובת למשלוח תיקונים והארות: hluach@gmail.com).

מסכת הוריות

4..... הורו בית-דין - פרק ראשון (ב-ו:)

5..... הורה כהן משיח - פרק שני (ו-ט:)

6..... כהן משיח - פרק שלישי (ט-יד:)

9..... הערות - מסכת הוריות

הורו בית-דין - פרק ראשון (ב.ו.:

- ב. הורה בית-הדין *הגדול (ה.) בטעות לעבור ("א: 'מתרים אתם'; וי"א: '...לעשות'; וזו המסקנה) על אחת המצוות (*שזדונה כרת ושגגתה חטאת; ת.) ועל פיו עשה רוב הציבור (*ג. ה.) - היחידים פטורים מחטאת, *וב"ד מביא פר העלם-דבר¹.
התיר בית-הדין סוג מסוים של חלב; האוכלו בחשבו שהוא שומן - ר' יוחנן, רבא ב: חייב חטאת, כבשה או שעירה (לא תלה בבית-הדין); רב, רבא א: פטור, אך אינו מצטרף להשלים לרוב ציבור (רבא; שאינו "בשגגה" אחת עמם).
ב: אין הוראת בית-הדין פוטרת מחטאת אדם שרגיל לזלזל בהוראות.
הורה ב"ד, ואחד מהם - או תלמיד ראוי להוראה כבן-עזאי ואפי' תלמיד שידוע אך אינו מבין דבר מתוך דבר - ידע שטעו, ועשה על פיהם (אפילו יחד איתם) בחשבו ש'מצווה לשמוע דברי חכמים' - חייב חטאת (לא תלה בב"ד).
משנתנו, הפוטרת מחטאות מיעוטיקהל שעשה בהוראת ב"ד (אע"פ שאין פר) - כר' יהודה וכו"מ ("בצעשה""); אך רבנן מחייבים².
ג. מחלוקת ר"מ ורבנן ב'הורו ועשו' - ר"נ: יחיד בהוראה; ר"פ: ב"ד שעשה האם משלים לרוב; או במחלוקות-תנאים אחרות.
רב אסי: 'רוב קהל' הוא רוב הציבור שבארץ ישראל ("וכל-ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמתו עד-נחל מצרים").
בעת מעשה היה רוב קהל, ואח"כ מתו והתמעטו - לחכמים (*י.) חייבים פר; ולר"ש, אם נודע אחרי שהתמעטו פטורים. מועטים ונעשו רוב - פטורים מפר אף לר"ש (מצריך שהחטא והידיעה בחיוב; והחטא היה בפטור).
נשאל, האם מצטרפים לרוב, העושים ע"פ הוראות של ב"ד שחזרו בו ביניהן; ואת"ל שכן - בהוראות על 2 סוגי חלב שונים; בחלב ובדם; בחלב ובע"ז (הקרבת שונה)? מת ב"ד בינתיים והורה ב"ד אחר (למ"ד שהציבור מביא את הפר; *ה.)? תיקן.
ג: ר' יונתן: 100 שישבו להורות, אין חיוב פרהעדה אלא אם כולם הסכימו להוראה ("כל-עדת"). ואיתותב; אך צריך שכל חברי הסנהדרין יהיו שם (*ד:). [ריב"ל: 10 שיושבים בדין - כולם אחראים, ואפילו תלמיד חייב להעיר לרבו על טעותו].
- הורה ב"ד ועשה רוב הציבור; וב"ד חזר בו (והביא פר, או טרם), ויחיד לא-ידע ועשה - אם הלך לחו"ל (*בן עזאי: ממש; ר"ע: אפי' רק יצא ועודו בעיר) פטור, שלא היה לו לשמוע. ישב בביתו - ר' מאיר: חייב חטאת; רבי אלעזר: חייב אשם תלוי (כאוכל ספק-חלב); סומכוס: פטור מחמת הספק (כמביא קרבנו בין השמשות); ר' שמעון: פטור (תלה בב"ד; רוב ציבור).
פר העלם-דבר ושעירי ע"ז - ר' שמעון: גובים כסף מן הציבור במיוחד; ר' יהודה: מתרומת הלשכה. תנא: הדעות הפוכות³.
ד. אין פר בא על הוראה לעקור מנזה שלמה כגון נדה (וכל היחידים חייבים חטאות), אלא פרט מתוכה ('ויעלם (מ)דבר'; גז"ש מוקן ממרה; 1 מכל-מנחות (חסר)). שמואל (*תנדר"י): ורק פרט שאינו מפורש בתורה, כגון שהתירו העראה בנכה-קטנה, או הרוצה דם-זיבה בלילה; הקנסה בשבת, או הושטה וזריקה; השתחויה לע"ז שאין דרכה בכך או ללא פישוט ידיו ורגליו.
ד: דרשו והורו שאין שבת בשמיטה - נחשב כפרט מן המצווה. לעקור אחד מאבות-מלאכות-שבת - לא נפשט.
- הורה ב"ד *חסר, או (ג:) בהעדר המופלא, הגדול בחמתו; או שאחד מהם הכיר או פטעות ואמר להם 'טועים אתם!'; או שאחד הדיינים פסול להוראה (ממזר, גר, זקן שאינו ראוי לבנים) - פטורים מפר העדה ('עדה' מדיני נפשות).
ידע הציבור שהיא טעות, ועשה - פטור, כמזיד. הורה ב"ד טעות בידעין - כל אחד שעשה מביא חטאת, כבשה או שעירה⁴.
- ה. אכל הקהל חלב ודם, ונשכח במה הורה ב"ד - פטורים מפר ("ונודעה חטאת...". רב: ר"א מחייב (ממ"נ); רב אשי: מודה (גזה"כ)).

¹ (פר העלם-דבר-שלי-ציבור; נקרא גם: פר העדה. ועי' ג:). לכללי החיובים השונים עי' להלן (ט. וגם ח:). קרבן זה, וכן פר כהן משיח [והחטאות של עבודת יוה"כ] ושעיר-ציבור על ע"ז (הנודן להלן ה. ו. ז. ח: ט. וע' זבחים לט:). הם 'הפרים הנשרפים' (ואינם נאכלים) = 'החטאות הפנימיות' שדמן מזה בהיכל (בניגוד לשעיר נשיא, שאינו פנימי, זבחים נב., ומקרב כחטאת-יחיד, אלא שהוא זכר, ע"ש קיב. בהפריש 2 לאחריות). דיני הקרבנות אינם במסכתנו (מלבד הקדימיות ביניהם, יג.), אלא בזבחים (מז: סדר עבודותיהם; לט-מא: (ומנחות כז. ועי' יומא סא.). ההזאות והעיקוב-שלהן, ופרטים נוספים (ועי' טו.); מא: מב: מד: יג: לה. ומעילה ט.) פיגול בהן; נא-נב. (ויומא נט.) שייירי הדם - למזבח החיצון; פא: דם שהתערב בדם קרבן חיצוני; קד-קו. (ויומא סז-סח: סדר שרפתם; קד-קה. לינה ויוצא; מד: לה. מא: יומא סז: ע: חולין קיו. מנחות עז: האמורים מוקטרים על המזבח החיצון; יומא מד. מצות פרישת כהנים מההיכל בעת הזאה). בניגוד לפר כ"ג, בפר העדה לא נכתבו יותרת-הכבוד והכליות - לקצור בסרחון העדה; ולא נכתב "פרקת הקדש" - כמלך שחטא לו רוב המדינה, כביכול אין קדושה (זבחים מא:).

² סוגיין לפטור (זבחים יב:). ר' שמעון - בשבת (צג. גרסת רש"י) מחייב, וביבמות (צא:). פטור. תלוי בשתי הלשונות דלהלן (ג: בטעם ר"ש שם (מר"ש; ער"ג ביבמות).

³ וכן עיקר, שבברייתא זו ר' שמעון נותן הטעם מן המקרא ("קרבני לחמי לאשי", ולשונות קרבן לרבות, שבאים משקלי תרומת הלשכה. מנחות נב.).

⁴ הורה ב"ד שיצאה השבת, ויצאה השמש ונמצא שטעה - אין זו הוראה אלא טעות (וכל אחד מביא חטאת). הורה ב"ד לאשה להינשא על פי עד שמת בעלה, ולבסוף בא הבעל - חלקו תנאים ואמורים האם זו הוראה (ופטורה למ"ד יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור) או טעות (יבמות צב:).

רבי מאיר {*וסתמא; ז.}: כשעשה רוב (7 שבטים, כשהם רוב אנשי העם. ר"ש בן אלעזר: רוב שבטים או רוב העם {מְעִינִי} → "לְכַל־הָעָם"*) - בהוראת ב"ד-הגדול בלבד ("כְּלֵי־עֲדַת יִשְׂרָאֵל") - מביא בית-הדין (גז"ש "מְעִינִי הִקְהֵל" וְהִקְרִיבוּ הִקְהֵל") פר, ועל ע"ז (*ח). פר ושעיר (ו"מְעִינִי הִעֲדָה וְנִעְשְׂתָה... לְכַל־הָעָם" - ההוראה בב"ד והמעשה בציבור).

ר' יהודה: הציבור מביא ולא ב"ד; וכל שבט נקרא קהל (כנאמר בלידת בנימין). שבט שעשה בהוראת בית-דינו מביא פר; מספר שבטים - פר לכל שבט. עשה בהוראת בית-הדין הגדול - אפי' שבט 1 - גורר את שאר השבטים להביא פר לכל שבט (2 "הִקְהֵל" = 4: כל 'קהל' מביא; בקהל תלוי המעשה; שאר השבטים נגררים; שבט שעשה בהוראת בית-דינו).

ר' שמעון: הציבור מביא וגם ב"ד-הגדול (גז"ש "מְעִינִי+הִקְהֵל" וְהִקְרִיבוּ הִקְהֵל"). עשו רוב אנשי העם והם רוב השבטים - כל שבט שעשה ('קהל') מביא פר + 1 ב"ד. פחות מזה - פר 1 לכל הציבור + 1 ב"ד.

ו. חטאת (ציבור) הבאה על ע"ז אינה נאכלת (ע' *זבחים ט:); [וכן של הלוויים (היקש, "ויפרישגי" שני לעולה; ה:)].

עולי בבל הקריבו 12 פרים ו-12 שעירים על שעבדו ע"ז בימי צדקיהו (לר"ש חטאו 11 שבטים; לר' יהודה 12, או מעט והיקר נגררים; ולר"מ חטאו 12 פעם), שרובם היה שם⁶ (אע"פ שהזידו, הוראת שעה; כמו 96 האילים ו-77 הכבשים).

הורה ב"ד, ועשו, ומת אחד מהציבור - לא נפטר ב"ד מקיוב הפר. מת אחד מבית-הדין - פטורים, כחטאת שמת אחד השותפים; לר' מאיר, שב"ד הוא הבעלים. אך לר"ש אין חטאת-שותפים מתה (ששאר חטאות-המתות אינן בציבור), ולכן עודם חייבים.

ו: רב אחא ב"י, אביי: שבט לוי אינו 'קהל' ("לקהל...אחזת"), ואפרים ומנשה 2; רבא: יוסף = 1 (מלבד "בגנחלתם"), ולוי 'קהל'.

הדרן עלך הורו בית-דין

הורה כהן משיח - פרק שני (ו:ט:)

דין הפהן המשיח (*ט: י: יא:): כְּצִיבוֹר (הוקש "לְאִשְׁמַת הָעָם"), ומתחייב קרבן רק כשהורה לעצמו בטעות ועשה ע"פ הוראתו (אף שבקעת מעשה שכח מאיזה טעם התיר); *והוא 'מופלא' בחכמה. לא על אחרים שעשו בהוראתו ("עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא").

ז. הורה באיסור אחד וב"ד הורה באותו איסור - מתכפר עם הציבור. באיסורים שונים (חֶלֶב וְע"ז; אך 2 סוגי חֶלֶב, ואם = 1, חֶלֶב וּדְם - תיקו) - בפני עצמו ("עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא"), אפילו הורו במקום אחד; ובלבד שהוא והם שווים ובלעדניים בחמתם.

ז: ושווה כהן-משיח לב"ד, שחייב על ביטול מקצת-מצווה ולא על ביטול כולה (*ד:); וכן הדין בקרבנות על ע"ז (גז"ש "מְעִינִי").

וכן שחיובם רק בהוראה ומעשה ("ישגו ונעלם דבר"). רבי (חולק): בע"ז חייב המשיח אף בלא הוראה ("הנפש... בחטא בשגגה").

ח. בפרשת "וכי תשגו" הקרבנות המיוחדים על ע"ז ("את כלי-המזות", שקולה ככולן; "דבר ה' בסיני וגם 'צנה ה' אליכם ביד-משחה"). קרבן ב"ד, כהן-משיח ונשיא - וכן על ע"ז - בא רק על דבר שזדונו בכרת ועל שגגתו מביא היחיד חטאת (רבי: ב"ד גז"ש "עֲלִיָּהּ" מֵאֲחֻת־אִשְׁתּוֹ, כהן-משיח הוקש לב"ד, וכן נשיא 'מזות', וחטאת יחיד - ר' "וְאִם־נִפְשׁ"; ע"ז - ב"ד גז"ש "מְעִינִי", והיחידים "וְאִם־נִפְשׁ". ריב"ל: נאמר בע"ז כרת וחטאת ו"תורה אחת... להקיש כל המצוות; ציבור - "וְאִם־נִפְשׁ").

ח: אין ב"ד חייב על הוראה לגבי טמא שנכנס למקדש (העשה - "וישלחו מן-המחנה"⁸; והלאו - "ולא יטמאו את-מחניהם"; וכן על אכילתו בשר קרבן); שקרבנו 'עולה-ויורד' (לפי מצבו הכלכלי). וכן יחיד שמסופק בזה אינו מביא אשם תלוי (ביחיד ובאשם-תלוי ובב"ד נאמר "מזות ה' אשר לא תעשינה" ו"אשם"/"ואשמו"). ואילו בנדה חייבים (פרש, "לא תקרב")⁹.

בעברות שעליהן קרבן עולה-ויורד (טומאת מקדש וקדשיו, שבועת ביטוי, שבועת העדות) - ר' יוסי הגלילי: משיח פטור; וכן נשיא (אינו בא לידי עני), אפי' הצטרע. ר' עקיבא: נשיא חייב, חוץ משבועת-העדות (שמלך אינו מעיד); וכהן-גדול פטור ("זה קרבן אהרן", ו"מאתת מאלה" לפטרו מעניות ומעשירות), *וחייב פר (ט:). *ר' שמעון: חייבים; מלבד נשיא על שבועת

⁵ ר' יוחנן: "וכן תעשה (פר) בשבעה (שבטים שחטאו ואינם רוב העם) בחדש (חידשו להתיר חלב) מאיש שגה ומפתי (חייבים רק בהוראה ובמעשה)" (מנחות מה).

⁶ אך לגרסה בתמורה (ט:): 2 תירוצים הם - אין ציבור מתים (משעירי רגלים ור"ת); רבים עוד חיו (מרומי שדה: כאן ס"ל 'יש ברירה' לומר שלא בא מכספי המתים).

⁷ וביבמות (ט:): בגז"ש "מזות" (סוגיין כרב פפא בזבחים נ, שדבר הלמד בגז"ש מלמד בהקש; ודיבמות כרב זוטרא ב"ד מרי, שדחה זאת. ערוך לנר שם, קרן אורה כאן).

⁸ וכגון שנטמא בעזרה ונדע ונעלם ממנו ושהה כדי השתחויה או יצא בדרך ארוכה (שהורו לו שמתר. שבועות טז:).

⁹ גם על עשה (שיש בו לאו, תד"ה חייב) - לפרוש סמוך לווסת (רש"י). וכן המשמש עם טהורה (בעלמא) ואמרה 'נטמאתי', שאין לפרוש מיד (שבועות יז: וע"ש).

העדויות, וכ"ג על שבועות בדלי-דלות ("זוה קרבן") ועל טומאת קדשים ("מתוך הקהל" ואין חטאתו כיחידים). *ר' אליעזר: נשיא חייב שער, *על טומאת קדשים (יש כרת. ר' יוחנן; ומודה שפטור מאשם-תלוי. וקשה, שיש תנא שמחייב. ט:).

ט. על כל המצוות שיחיד מביא כבשה או שעירה, ב"ד וכהן-גדול מביאים פר, ונשיא (*בשגגת מעשה לבד; ז. מביא שער (*ח.ח). על עבודה זרה ב"ד מביא פר לעולה ושער לחטאת; ויחיד - וכן כהן-גדול ונשיא (*"ואם-נפש אָחַת"; ז. ח. - שעירה. אָשֶׁם תְּלוּי - יחיד ונשיא חייבים; ב"ד וכהן-גדול פטורים (*"על שגגתו אשר-שגג", ולא מי שחיובו רק בהוראה; ז. ח.). אָשֶׁם ודאי - יחיד, נשיא ומשיח חייבים ("נפש"). (חטאת רגילה - ע"י *יא.).

הדרן עלך הורה כהן משיח

כהן משיח - פרק שלישי (ט: -יד.)

ט: נשיא שחטא ואח"כ עבר מתפקידו - מביא שער כנשיא (*לחכמים; ולר"ש רק כשנודע לו בעודו נשיא). וכהן-גדול - אפילו עבר מתפקידו ואח"כ חטא - מביא פר ("והקריב על חטאתו"). אך לא נשיא - "אשר נשיא יחטא".

י. חטא ואח"כ מנה לכהן-גדול או לנשיא - קרבנו כהדיוט ("המשעים יחטא", "נשיא יחטא"). ר' שמעון: אם נודע לו אחרי המנוי פטור. נשיא שהצטרע נעשה 'קפשי' (כאמור בעזרה; שהשקרה=עבדות) וקרבנו כשל הדיוט ("נשיא יחטא". *ולריה"ג - כנשיא; ט. ח.). "אשר נשיא יחטא" - אין זו גזרה. ריב"ז: אשרי (משינוי הלשון) הדור שהנשיא מביא קרבן על שגגתו, וק"ו לזדונו ולהדיוטות. ["ונתתל נגע צרעת בבית" - ר' יהודה; גזרה; ר"ש: למעט נגעי אַנְסִים הבאים בנפחת שד (רבא) או בכשפים (ר"פ)].

י: [ר"נ ב"ר חסדא: "אשרו" (אשרי) יש צדיקים" שמתייסרים בעוה"ז ואוי לרשעים שנהנים בו; רבא: אשרי הצדיקים שטוב להם גם בעוה"ז, ואוי לרשעים שסובלים גם בו. רב: יעסוק בתורה ובמצוות אפי' שלא-לשמה, ומזה יבוא לשמה (רות יצאה מבלק). רנב"י: גדולה עברה לשם שמיים כמצנה שלא-לשמה (יעל, וכן תמר). "יצדקים ילכו בם" בנות לוט, "ופשעים יכשלו בם" לוט (בְּקוֹמָה יָדַע, ולא נמנע לשתות מחר), והתגלה קלונו בתורה ובמשנה, איסור קהל. שכר שיחה נאה - הבכירה קראה "מואב" וצווי ישראל "ואל-תתגר בם מלקמה" בלבד, והצעירה קראה "בן-עמי" וצווי "ואל-תתגר בם" כלל. יקדים לדבר מצנה (הבכירה קדמה 4 דורות בישראל {עובד} לצעירה {רחבעם}).]

יא. אכל ספק-חלב והתמנה לנשיא ונודע לו ספקו - לחכמים מביא אשם תלוי, ולר"ש תיקו (האם השתנה דינו כמו לעניין ודאי). בחטאת-יחיד נאמר "מעם הארץ" - פרט לכהן-משיח (בלא הוראה פטור), ולנשיא (אף שאכל ½ כזית חלב {או לר"ש כזית} ומנה והשלימו נודע לו). אכל ½ כזית חלב והתמנה לנשיא והודח ואכל ½ נודע לו - לא נפשט האם מצטרף. [ופרט למשמד; ר"ש: "בשגגה ואשם" ולא מי שלא היה נמנע בידעו (רב המנונא: חלקו במשומד-לאכילת-חלב המביא קרבן על דם, לר"ש יקרב; רבא: לכו"ע, וחלקו במשומד לחלב-לתיאבון והתחלף לו בשומן ואכלו)¹⁰.

האוכל חלב לתיאבון - משומד; ריב"ז: אף הלובש כלאים-דרבנן (איסורם מפורסם). נבלות וטרפות מאוסות, שקצים ויין שנסך לע"ז - סתמו להכעיס (*אבדתו הפקר, ומורידים לבור; ע"ז כו:). חלקו רב אחא ורבינא האם האוכל איסור להכעיס הוא מין (*סתם שחיתו לע"ז {חולין יג.}, *וס"ת שכתב ישרף {גיטין מה:}), כדעת ר' יוחנן; או רק העובד ע"ז.¹¹

"נשיא" = המלך ("ה' אֱהִיו גז"ש). וכן מלכי בית דוד ומלכי ישראל. ר' יהודה הנשיא לא (מעליו ראש הגולה שבבבל, "שכַּבְּט")¹¹.

יא: "הכהן המשיח" = משיח בשמן המשחה, ולא המתחנך לעבודה בבגדי כהן-גדול (משנגנו השמן בידי יאשיהו); *ר"מ: גם הוא ("ה"). שמן-המשחה היחיד נרקח (ר' יהודה: מרתיח השמן עם שרשי הבשמים; ר' יוסי: שורף אותם במים, ומציף עליהם את השמן, וקולט הריח, ומוציאו) בידי משה, 12 לוג¹². בו נמשחו המשכן וכליו, אהרן ובניו בימי המילואים, כהנים-גדולים ומלכים; ונגנו (עם הארון, וכן צנצנת המן, מקל-אהרן וארגו הפלשתים) בידי יאשיהו; וקיים לעתיד לבוא.

¹⁰ ובחולין (ה) "מקם" ולא ממשומד - והיינו לגבי קרבן עולה, נדבה (ע"י רש"י שם; תורה תמימה ויקרא ד, כב). [אך ממין גוי מקבלים קרבן - שם (יג)].

¹¹ נשיא שמחל על כבודו - ר' אליעזר: אין כבודו מחול; ר' יהושע ור' צדוק: מחול. רב אשי: אף להם, מלך אין כבודו מחול, "שום תשים עליו מלך" תהא איתו עליך (קידושין לב:). אם לא למצות כבוד התורה (סוטה מא:). רב: שאול מחל על כבודו ("ויקה כמחוריש...לא-ימת איש ביום הנה"), ונענש שנכשל (יזמא כב: ומהרש"א שם).

¹² "ושמן זית הין" (זוה" 12). ומבואר בכרתות (ה), הסממנים: מרדרור, קינמון וקידה - כל אחד במשקל 500 סלע, וקנה-בושם - 250. רב יהודה: שוקלם במשקל, ומכריעו (לכן הקינמון נשקל בשני חצאים); אביי: בשווה ובלי להכריע.

- מושחים כהן-גדול¹³ אפי' בן כ"ג ("המשיח תחתיו מנגיו"). וכן מלכי בית דוד, אך לא מלך בן מלך אלא במקרי מחלוקת ("בקרבו ישראל"). ולא מלכי ישראל; יהוא נמשח באפרסמון, וכן יהואחז=יחזקאל בן יאשיהו (לפני אחיו הגדול יהויקים. "השלישי צדקיהו=מתניהו)=הרביעי(שמלך) שלום(שלום, צדיק; שלמה המלכות)". *2 טיפות מן השמן על "זקן אהרן".
- מלך נמשח (*כלשהו; כרתות ו:). על ראשו סביב, וכהן-גדול כעין ט, ויוצקים שמן בין ריסיו (תחילה - א: משיחה, שגם בכלים; ב: "ויצק", ככתוב). מלך נמשח ליד מעיין, לסימן טוב (סימנא מילתא'. נר, תרגול וצ'ל-צ'לו, לא יבדוק שמא ייעצב ויורע מלוו); רב מרשיא לבניו: למדו על שפת הנהר. אביי: ברא"ה יראה¹⁴ קרא, רוביא, כרתי, סלק ותמרים).
- על כהן הדיוט יתר משוח-מלחמה¹⁵ - שאינו פורע ראשו באבלו ואין קורע בגדיו, ואינו נטמא לקרוביו ("אשר יוצק על-ראשו..."); ונושא בתולה ולא אלמנה¹⁶, לר' ישמעאל ("הוא"). אך לר"ע בא לרבות כ"ג שעבר בגלל מום, וכן שנצטרע). ר' יהודה: במותו חוזר רוצח-בשגה מעיר המקלט לעירו (*עוד "הכהן"; מכות יא.); ורבנן חולקים.
- וכהן-גדול משוח יתר עליו, שחטאתו פר, ומביא פר ביוה"כ ומנחת-חביתין בכל יום; וחוזר הרוצה במותו, ורשאי להקריב בעצמו ככל שירצה, וכן לקחת חלק מקרבן כרצונו, ומשרת ב-8 בגדים; ובעודו אונן מקריב (אך אינו אוכל ואינו חולק); ועבודת יוה"כ כשרה בו בלבד¹⁷; ולר"ש (*ט). פטור על טומאת מקדש וקדשיו.
- וכן כהן-גדול 'מרובה בגדים' (שלא נמשח), חוץ מפר החטאת, לרבנן. וכמוהו 'כ"ג שעבר' (=שימש זמנית במקום כ"ג שנפסל), חוץ מפר יוה"כ ומנחת חביתין, לר"מ; ר' יוסי: אינו משרת כלל (איבה), *לכתחילה; וכן הלכה (יומא יג.). (משנתנו ברישא כרבנן ובסיפא כר"מ {רב חסדא}; או כתנא הסובר כך - רבי {רב יוסף} או ר' שמעון {רבא}).
- כהן הדיוט קורע על מתו¹⁸ מלמעלה, וכהן-גדול ("לא יפרם") רק מלמטה (רב: בשפת-הבגד התחתונה; שמואל: למטה מן הצווארון, כר' יהודה, שאינו קרע אלא בקריעת הצווארון). רבי יהודה: אינו קורע כלל.
- כל התדיר קודם ("אשר לעלת התמיד"), וכן המקודש ("יקדשתו" הכהן, לפתוח בתורה, לברך בזימון)¹⁹, וליטול מנה יפה²⁰.
- לפנינו פר כהן-משיח ופר העדה - פר כהן-משיח קודם בכל מעשיו ("כאשר שרף את הפר הראשון"; המכפר קודם). וכן הלאה - פר העדה ("לחטאת ראשונה" - ואפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה), פר העולה על עבודה-זרה, שעיר על ע"ז ("לחטת" חסר; "כמשפט"), שעיר נשיא (יחיד), שעירת חטאת יחיד (הדיוט). חלקו תנאים בקדימה בין שעירת יחיד (התרבתה אצל ע"ז) לבין כבשה (התרבתה באליה)²¹. [העומר קודם לכבש שעמו; וכן שתי הלחם לכבשיהם].
- איש²² קודם לאשה להחיותו ולקשבת אבדה; ואשה לאיש למלוש²³ ולפדיון שבויים, אא"כ שניהם עומדים לקלקלה. הסדר לפדיון שבויים - אמו, הוא, רבו, אביו, *אא"כ אביו חכם (ב"מ לג.)²⁴.
-
- ¹³ הוא מתמנה (לעבודת יוה"כ, רש"י) 7- ימים רצופים של משיחה ועבודה ב-8 בגדיו ("שבעת ימים ילבושם הכהן תחתיו מנגיו", "למשתה בהם ולמלא-בם"); ובדיעבד אין שבעת הימים מעכבים ("וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את-ידו". יומא ה., ע"י שערי היכל שם מערכה ה). וטעון מנחת חינוך (מנחות עח. ע"ש). ולכהן-המחליף ביוה"כ אין פנאי לכל זה, ואם אחרי התמיד נצרך - יתחנן בלבישת אבנט הבוץ, לסובר שאינו אבנט של הדיוט (רב אדא), או ב-8 בגדי כ"ג בהיפוך-במולג על האש (אביי), ר"פ: עבודת יוה"כ מחנכתו (שם יב., ר' הערתנו החיצונית שם; ע"ש שערי היכל מערכה יא.). אין מונים מי שאומנתו בויהו או עם נשים (קידושין פב.).
- ¹⁴ בכרתות (ו:). יאכל (חדושי הגהות לטור א"ח תקפג, ג: סומא יאכל. כף החיים שם ו: יאכל, ואם אינו יכול לאכול או חושש מתולעים יראה). ומצד איסור ניהוש (ע"י סנהדרין סה.; חולין צה: ושבת סו:). - כאן סימן בעלמא בדבר של טעם (קרן אורה), אינו סומך עליו לעשות או לחדול, או שאין מבטא בפיו (של"ט לרי"ף ע"ז ט.).
- ¹⁵ ביומא (עב-עג.). רב דימי: משוח-מלחמה עובד ב-8 בגדים ("היו לנגיו אחריו"), וגורו משום איבה (לכו"ע, דוותר מיניה), ואינו משרת כלל (מעלים בקודש). ר' אמי ור' אסי: ר' יוחנן לא אמר. רבין: (אינו עובד, אלא) נשאל בהם באורים-ותמים; ותנ"ה. ואין בנו יורש ממנו את התפקיד ("תחתיו מנגיו אשר יבא אלהי מועד").
- ¹⁶ אפי' מאירוסין, ומוכת'עץ, ובה יש מכשיר (במות נט: וע"ש). ארס אלמנה בטרם מנה - יכנס ("יקח אשה"), וכמעשה יהושע בן גמלא. אך לא ביבמה, אפי' עשה מאמר (שם סא.). שאם מת אחיו - אסור לייבם (אפי' היתה ארוסה, גזרה משום ביאה שנייה), וחולצת לו. ייבם - קנה, וחייב לגרש (שם כ: וסנהדרין יח:).
- ¹⁷ כהן גדול דן בב"ד, ונידון. עבר על עשה או על לאו - נידון כהדיוט, ב-3, וכן ממונו (רק למיתה צריך 71, "הקבר" של) הגדל יביאו אג"ך; ויש תנא שלא דרש כן; שורו שהמית - לא נפשט (סנהדרין טז. יח.). אינו יושב בב"ד העוסק בעיבור השנה (אינו רוצה עיבור, פן יהיה קר ביוה"כ). אינו מעיד בב"ד ("התקלמת"), אין מקבולו, אך מעיד לכהן-המלך (במעמד המלך שבא לכבודו לב"ד). אם הרג בשגגה גולה לעיר מקלט ("לגוס שמה כל-רצח") ואינו יוצא ממנה לעולם (שם יח:).
- ¹⁸ מת לו מת - ר' מאיר: אינו יוצא עם מלוי המיטה אלא אחריה, כאשר כבר אינם נראים, עד שער העיר (הכר, שלא יגע). ר' יהודה: אינו יוצא מן המקדש (שם יגע). וכשמנחמים אותו (בשורה), הסגן בימינו העם בשמאלו (הכהן שמלא-מקומו אינו בא), ואומרים לו 'אנו כפרתך' ועונה 'תתברכו מן השמיים'. בסעודת ההבראה העם יושב על הקרקע והוא על ספסל. כשהוא מנחם אחרים - העם עובר לשמאלו, ובימינו הסגן והכהן-שמלא-מקומו. ואומר 'תתנחמו' (כ"ז בסנהדרין יח. יט.).
- ¹⁹ (ע' אונ'ת' כהן ציינים 402-491, 626-646 ועוד. עיקר הדרשה מ"קדש יתה-לך", רש"י ויקרא כא, ח גיטיין נט:). ת"ח שירך לפניו כהן ע"הארץ חייב מיתה ("משנאי -משנאי) אהבו מות". ר' יוחנן, מגילה כח.); ובכהן שווה לו ר' פרידא נתן לכהן והאריך ימים (שם). ע"י רמ"א א"ח קס, די). לסדר העוליים-לתורה ע"י גיטין.
- ²⁰ תדיר נגד מקודש - לא נפשט (ובחיים: וע"י מנחות טט:). ע"ע ובחיים (פט. ואל"ך) עניינים אלו בהרחבה, ושם עיקרם.
- ²¹ ובזבחים (צ). לגבי עולות נדבה, הסך - פרים (נסכים רבים), אילים (כניל), כבשים (אליה), שעירים. אך בכרתות (כח). תנן בשם ר"ש "שניהם שקולין" (והוא תנא שלישי, וחולק על כל האמור - ערול"ג שם; להביא יכול מה שירצה, אך כששניהם קרבים כבשה עדיפא - מרומי שדה כאן, כתר ישועה בכרתות. ע"ש).
- ²² מלווה חייב להעדיף יהודי על פני גוי-בריבית. הסדר - עניו, עניו עירו, עניו עיר אחרת, יהודי עשיר ("אם-כסף תלנה את-עמי את-העני עמך". ב"מ עא. ש"ע ח"מ צו, א). וע"י סוכה (טט:). ולתשלום שכר שכיר - עני, אביון, עשיר (ב"מ קיא: ור' הערתנו החיצונית שם).

סדר הקדימות (להחיותו) - חכם, מלך ישראל, כהן-גדול משוח, כהן-גדול שלא נמשה, כהן-גדול-משוח שעבר מחמת קרי, עבר מחמת מום, נביא, משוח מלחמה, סגן (אך לעניין טומאה למת-מצווה ייטמא משוח-מלחמה ולא הסגן המזומן לעבוד תחת הכהן-הגדול), אמרכל (הממונה על הכל), גזבר המקדש, ראש המשמר, ראש בית-אב, כהן הדיוט.

לוי, ישראל, ממזר (מטיפה כשרה), נתין (*מהגבעונים, שהתגירו, דוד אָסרם לבוא בקהל; יבמות עח:} גדל עמנו בקדושה), גר, עבד משוחרר (היה בכלל "אָרֹר"). אם הם שווים; אך ממזר ת"ח קודם לכהן-גדול עס-הארץ²⁵.

יג: [5 משכיחים לימוד - אכילת לב בהמה, זיתים, משויירי עכבר או חתול, מים משויירי רחצה²⁶, רחיצת רגל על רגל; וי"א: בגדיו תחת מראשותיו. 5 משיבים - גחלים או פת האפויה בהם, ביצה רכה בלי מלח, שמן זית, יין ובשמים, מים משויירי עיסה; וי"א: טובל אצבע (וי"א 2) במלח ואוכל. 10 קשים - בשר מפף-קדרה, פת אפויה חלקית, מי אָמָה העוברת בבית קברות; מַעְבָּר תחת ריח נבלה, גשר יבש-40 יום, גמל/אָפְסָר, בין 2 גמלים, נשים, אשה בין גברים; הַבְּטָט פני מת; וי"א: קריאת מצבה.] כשנשיא-הסנהדרין נכנס, כל העם עומד עד שיאמר 'שְׁבו'. לאַב־ב"ד עומדת שורה מכאן ושורה מכאן עד שיֵשֵׁב. ולחכם, היושבים מַצְדֵּיו עומדים בְּהִגְעוֹ אליהם ויושבים כשעבר. זו תקנת רבן שמעון בן גמליאל²⁷. ר' מאיר ור' נתן הופתעו; וביקשוהו שיִדְרוֹשׁ בעקצין (שלא ידע ויעבירוהו מנשיאותו), אך כבר נודע לו ברמו, ולמד, והוציאם מבית המדרש. כשהכניסם נקרא ר"מ 'אחרים' ור' נתן 'יש אומרים'. רבי הזכיר, לבקשת ר"ש בנו ("גַּם-קִנְאָתָם כְּבָר אֶבְדָּה"), 'אמרו משום ר"מ'.

בני חכמים ות"ח שרבים צריכים להם פוסעים בין ראשי העם היושבים²⁸; היוצא להיפנות (ר"פ: לקטנים; אך לגדולים היה לו לבדוק עצמו; כיום אף לגדולים) - נכנס ויושב במקומו. בני ת"ח שאביהם פרנס על הציבור, יושבים לפניו בשורה הראשונה כשדורש, ואם אין בהם דעת לשמוע - לצדו (מול העם). רַאֲבֵר־צִי: וכן בבית משתה, יושבים לצדו (רבא: בחייו ובפניו).

יד. מחלוקת האם עדיף 'סִינִי' (הברייתות סדורות לו) או 'עוקר הרים' (חריף ומפולפל). שלחו מא"י: 'סִינִי' עדיף. אך רב יוסף סירב להתמנות לראש הישיבה, ומלך רבה 22 שנה (רב יוסף נמנע מכל שררה), ואחריו רב יוסף (*2½ שנים; ברכות סד.). {אחריו} אביי (ישב עם רבא, ר' זירא ורבה בר מתנה, ורק דבריו לא הופרכו, ומינהו לראש). לא נפשט האם עדיף 'חריף ומקשה' כר' זירא או 'מתון ומסיק' (בעיין בנחת) כרבה בר מתנה.

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות

²³ וכן יתום ויתומה הצריכים להתפרנס או להינשא - מפרנסים ומשיאים קודם את היתומה (בְּשֵׁתָה רבה. כתובות סז:).

²⁴ ולכיבוד, מהתורה אב ואם שווים, ומדרבנן האב קודם. ורבו מובהק קודם להם (כרתות כח). ובהגדרת רבו, ועוד בדינים אלו, עיין בבא מציעא (לג).

²⁵ ("יִקְרָהּ הִיא מִפְּנִינִים"). ר' יוחנן: ת"ח שמברך לפניו כהן-גדול עס-הארץ חייב מיתה, ומה שרבי פרידא הקפיד שלא לברך לפני כהן - פְּשִׁוּיִם (מגילה כח).

²⁶ אך בשבת (מא). אמרו שהרוחץ בחמים ישתה מהם; והיינו, ממים שהוחמו לרחיצה, ולא שרחצו בהם (רח"ק, ספר זכרון, ח"ב יב {בתוך שיח השדה}; ע"ש).

²⁷ ר' אבדימי מחיפה (קידושין לג): כשחכם עובר, עומד לכבודו רק כשמגיע לארבע אמותיו, ולאב־ב"ד מאז שרואהו, ויושב אחרי שעבר ממנו 4 אמות. ולנשיא עד שיֵשֵׁב במקומו ("וְהִבִּיטוּ אַחֲרָי מִשָּׂה עֲדִיבְאָן הָאֲהֻלָּה"). ר"ש (שם א, נט): זאת חוץ לבית-המדרש, וסוגייתו - בבית-המדרש. ר"ן (שם יד:): כאן רק בימי רשב"ג.

²⁸ רבי אלעזר הקפיד שלא להשתמש בהיתר זה (מגילה כז:). ר' ישמעאל בר' יוסי, בכבודותו, פסע ונכנס לפני רבי (כדין חכם, לא כהערת אבדן); רבי שלח את אבדן לְדָבָר מה, ונדע לו שא"צ והחזירו, וכשפסע אבדן א"ר ישמעאל (ורבי הסכים): כיוון שאין הציבור צריך לך (ששליחותו בְּטֵלָה, ט"ז יו"ד רמד, ז) אַל תִּפְסַע (יבמות קה:). ובסנהדרין (ז: דרשו שדיין לא יפסע על ראשי העם (תוס' ביבמות, באר שבע: א: כשִׁצָא שְׁלֵא-לְצוּרְךָ; ב: בכל אופן יקצר דרכו ככל שיוכל).

הערות - מסכת הוריות

מסכת הוריות, בסיעתא דשמיא. על פירוש למסכתנו קמו בדורות האחרונים עוררים שאינו מרש"י; ועי' ניצוצי אור בראש המסכת, ששיער שהפירוש הוא לריב"ז. ועי' ברית יעקב לרבי יוסף חיים סופר (ס' כז הערה א). במבוא לספר פירוש רש"י עמ"ס הוריות ע"פ כת"י פארמא (הוצאת אהבת שלום, ה'תשס"ה) דחה המהדיר - הרב בצלאל דבליצקי - טענה זו והראה כי אינה מבוססת. ע"ש. בספר רש"י חיו ופירושו הרב רפאל הלפרין (ח"ג, עמ' 697 ואילך), שדן ב'פירושי רש"י המסופקים', כתב שרש"י כתב שלוש מהדורות לפירושו, "וטבעי שהסגנון במהדורה הראשונה יהיה שונה מסגנונות המהדורה השנייה והמהדורה השלישית", לכן אין להסיק מסקנות מרחיקות לכת מהסגנון, ע"ש; ובהמשך דן במסכתות מסוימות, אך לא מצאתי שם התייחסות למסכתנו (ואות היא שלדעתו פרש"י הוא. וכן ציטט ממנו דן בו כדברי רש"י, כגון בח"ב עמ' 347, 351, 497, 507). ובנספחים למאמר הגדול על פירוש רש"י למסכת נדרים (הרב יהודה כהן, קובץ ירושתנו כרך ד, ה'תשע"ט, עמ' רלו) כתב שהפירוש הוא מפירושי מגנצא ולא מרש"י (וע"ש בהערה 288, וציין למאירי ה. בשם יש מפרשים; וע"ש עמ' רג הערה 18. וע"ע בקובץ שלאחריו עמ' שסז).

גם על מסכתנו (כמו מס' ע"ז, ערכין, תמורה ועוד פרקים אחדים) יצא לאור כרך עב"כרס של מכון **עבודה ברוה** (ה'תשע"א), המשולב ביאורים והרחבות לאורך כל סדר המסכת, עם ליקוטים רבים מדברי ברוה ורבותינו הראשונים והאחרונים. יצא לאור גם ספר שיעורי רבי אהרן ליכטנשטיין למסכת הוריות, ובו שיעורים בעיון על סדר המסכת. כמו כן, יוזכר כאן הספר ליקוטי ישעיהו (לרבי ישעיהו וינד) - ליקוטים, חידושים וביאורים ע"ס המסכת (מפורסם הוא ספר זה על מסכת סוטה; וי"ל גם על תענית ועל חגיגה). בסופו מערכת טבלאות מפורטות על סדר המסכת ומומלץ להסתייע בהן.

ב: משנתנו וכו' ובהערת השוליים. מש"כ דסוגיין לפטור בזבחים (יב:), דאיתא שם בסוגיא דחויין: "בעי רבי ירמיה: אכל חלב והפריש קרבן, והורו בית דין שחלב מותר וחזרו בהן, מהו? מי הוא דחוי או לא הוא דחוי? אמר ליה ההוא סבא: כי פתח רבי יוחנן בדחויין - מהא פתח, מאי טעמא? התם גברא אידיחי קרבן לא אידיחי, הכא קרבן נמי אידיחי". ופרש"י שם: "הורו ב"ד שחלב מותר - נדחה לו, דאילו עבר השתא לאו בר קרבן הוא, דאמרין בהוריות יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור". וכן ק"מ לן תנא ביבמות (פז: ע"ש רש"י ד"ה ופטורה מן הקרבן). ואע"פ פסק **רמב"ם** (הל' שגגות יג, א) כרבנן, לחיובא, מפני סוגייתנו; עיין **כרוב ממשח** (רבי שלמה ורבי חיים אלפסי) על רמב"ם.

שם, בדעת רבי מאיר. הנדון הוא בעמוד הבא (ג), ר"נ בשם שמואל אומר שר"מ הוא הפוסק יחיד שעשה בהוראת ב"ד, ומביאים מחלוקת ר"מ וחכמים לגבי "הורו ועשו". דוחה רב פפא: "דכולי עלמא יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור, אלא ב"ד משלים לרוב צבור קמיפלגי". ולמרות הדחייה, קושטא דמילתא היא דר"מ פטור, שכך מפורש בשבת (צג:). וז"ל **תוס' רא"ש** (ג): "לא דכ"ע יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור - ה"ה דהוה מצי למימר דכ"ע סברי חייב; אלא דניחא ליה למימר דכולהו סברי כמתניתין; ועוד, דר"מ אית ליה בפרק המצניע דחידא שעשה בהוראת ב"ד פטור".

מיעוט קהל שעשה בהוראת ב"ד. ובמש"כ בהערת השוליים לגבי דעת ר"ש. עי' **ערול"ג** ביבמות שם, שללשון א (דלהלן ג:). פטור ר"ש כל יחיד שעשה בהוראת ב"ד, וללשון בר ק כשעשו רוב קהל. וכיו"ב הסבירו הנפ"מ בין הלשונות **במרומי שדה** ובק"ן **אורה** במכילתין (ג:). ע"ש ובהערותינו ליבמות (צב). ולשבת (צב:). [ע"ע ריש יביע אומר להוריות (נדפס בסוף כרך ו של שו"ת יחוה דעת)].

ג. מחלוקת ר"מ ורבנן ב'הורו ועשו' וכו'. לגבי יחיד שעשה בהוראת ב"ד ראה דברינו לעיל (ב:).

שם, או במחלוקת תנאים אחרות. (מהדורה מפורטת) מחלוקת ר"מ ורבנן ב'הורו ועשו' - ר"נ בשם שמואל: יחיד בהוראה; רב פפא: האם ב"ד שעשה כהוראתו משלים לרוב; או: האם גם הציבור חייב (כר"ש, להלן ה:). או: שבת שעשה בהוראת בית דין, האם חייב (כר' יהודה, שם); או: חטאו רוב השבטים ואינם רוב הקהל או רוב הקהל ואינם רוב השבטים (ר"ש בן אלעזר בשם ר' מאיר, ה:). ע"כ.

מועטים ונעשו רוב. כתב **רש"י** (ד"ה כי השתא) שפטורים למ"ד מיעוט בהוראה פטור. וטעמו ביאר **במגן גבורים** (ר' אליעזר די אבילה; ליוורנו ה'תקמ"א), וזו לשונו: "נראה דע"כ לא מיבעיא לן אלא אליבא דר' יהודה, דס"ל דיחיד שעשה ע"פ ב"ד פטור; דלרבנן דפליגי עליה דר', דס"ל דחייב - ודאי דבהא נמי לא הוה מיבעיא לן, דהא דמיא ממש להא דר"ש, דפטור ליה ר"ש, דקודם שנתמנה היה חייב כשבה ושעירה, ומשנתמנה מביא פר - והכא נמי, קודם שנתרבו היו מביאין כשבה ושעירה, (ומשנתמנה) ומשנתרבו, כדצ"ל מביאין פר; וכן בנשיא; דבין קודם שנתמנו בין לאחר שנתמנו חייבין בקרבן, אלא שאין קרבן שוה; וכי היכי דפטור התם ר"ש הכא נמי ליפטר... וכן הוא מבואר ברש"י...". ע"ש.

ג: וחזרו בו ב"ד. בעיא הקשורה בחזרת ב"ד (בעניין צירוף לכדי רוב), לעיל (ג). ויש לציין גם לזבחים (יב:), האבנו בהערה לעיל (ב:), לגבי קרבן שהופרש על אכילת חלב, וב"ד הורה להתיר אותו חלב, ובזאת נדחה הקרבן מהקרבן, וחזרו בו ב"ד - לדעת ר' יוחנן הואיל ונדחה יידיחה.

ר' מאיר מחייב חטאת. ביושב בביתו ולא בשהלך למדינת הים. ע"פ **מגן גבורים** וחזון איש (יד, יב).

רבי אֶלְעָזָר: חייב אשם תלוי כאוכל ספק חלב. **מְשַׁל** דרבי אלעזר למה הדבר דומה? לאדם שאכל ספק חלב ספק שומן ונודע לו, שמביא אשם [תלוי]... לגבי ה'משל דרבי אלעזר', עי' **רש"י** (ד"ה איכא בינייהו) שפ'שו בחתיכה אחת; ובדקדוקי **סופרים** (אות ז) יש גרסה בגמ' שבשתי חתיכות. ועי' **באר שבע**, שגרסתו כאן "רבי אֶלְעָזָר", ולפ"ז ביאר מדוע רש"י פירש בחתיכה אחת, שלר"א לא בעינן חתיכה משתי חתיכות כדאיתא בכתרות (ז: יח.). ואמנם לגבי הגרסה בכתרות ע"ש בתוס' (יח. ד"ה באנו) ובשטמ"ק (ז: אות יא) ועי' יבמות (קיג), שהוא "רבי אלעזר". וכן אצלנו, ברש"י (ד"ה רבי אלעזר), ומפורש **בתוס' רא"ש** (ע"כ ר' אלעזר גרסינן, דהור ברפולגותא דר"ש"). נמצא, שתוכן דברי בעל באר שבע שריר וקיים, אלא שיש לגרוס בכולן "רבי אלעזר".

סומכוס: פטור מחמת הספק כמביא קרבנו בין השמשות (ד). **מְשַׁל** דסומכוס... לאדם שהביא כפרתו בין השמשות... שאין מביא אשם תלוי" (ובלשון רש"י ד"ה ספק מחששכה: "לקיימא לן דפטור, דאין צריך להביא קרבן אחר"). בהתבוננות חיצונית, הדמיון ברור - בין השמשות הוא זמך-ביניים שיש ספק לפל כיצד להגדירו; וכן איש זה עשה ע"פ הוראת ב"ד שבוטלה ויש ספק כיצד להגדיר מצב-ביניים זה, שיש לו זיקה לשני הצדדים. וכתוב אצלי מימי חרפי בשם מו"ר **הרב שמאי וורמן**, שהדמיון הוא בכך שאין הספק במציאות כיצד אירע המעשה (ושלא כמו ספק חלב ספק שומן וספק האם אכל חלב או שומן); אלא המציאות ידועה ואין בה כל ספק - זה ה'ביא כפרתו בין השמשות וזה עשה ע"פ הוראת ב"ד אחרי שקזרו בהם - והספק הוא בהתייחסות אליה: בין השמשות (כ'הרף-עין) דינו כיום, או כלילה? האם יש לדון אדם זה כח'לה בב"ד, שבעקבות הוראתם עשה, או שלא, שהרי כבר קזרו בהם? לו היה הספק מה המציאות, הרי שאפשרי לפטור וכן ייבטל הצד השני; אך כיוון שספק דבין השמשות אינו בר-פשיטה, הכרעה לנהוג בו לפי צד אחד אינה מסלקת את הצד השני, וכשם שיש לחייבו מצד זה (שבה"ש הוא לילה, ושעשה אחרי ביטול הוראת ב"ד) עדיין יש לפטרו מהצד השני (שאפשר להתייחס לבה"ש כ'אל יום, ושעשה בעקבות ההוראה), ולכן הדין תלוי ואין לו פתרון. ובביאור **חברותא** (ד. הערה 2) כתב: "ביאר מרן **הגרא"מ שך** זצ"ל שכוונתו כמאן דאמר [בכריתות יז ב] שאין אשם תלוי אלא כשהספק בין שתי חתיכות, שאפשר לברר איסורו, ובין השמשות כיון שהוא כהרף עין אי אפשר לברר ספיקו". ושם הקשה על ביאור זה, שהרי לרבי אלעזר ה'משל' הוא לספק חלב ספק שומן, ולא נחלק עליו סומכוס בזה שחייב אשם תלוי (אף שזו חתיכה אחת), אלא בדימוי. אך לכאורה אפשר דבתרתי פליגי. אמנם ראה לעיל שפכנו בשם באר שבע, שהביא מכתרות דר"א ס"ל דלא בעינן חתיכה משתי חתיכות. [ע"פ כתב באר שבע: "ומיהו אין המְשַׁל דומה לְמְשַׁל לגמרי, לא בדברי רבי אלעזר ולא בדברי סומכוס; דוק ותשכח".] וע"ע מה שהביא עוד בביאור חברותא (שם) מחזו"א ומאגרות משה ועוד, ובעצם דין המתכפר בין השמשות. והנה **בתוס' רא"ש** ביאר שהדימוי הוא עניין של חזקה-קיימת, וז"ל: "...דפטור מלהביא קרבן אחר, דמוקינן היום בחזקתו, ה"ל מוקינן ליה האיש בחזקה-קיימת ותולה בב"ד הוא, ולא פושע ה"י, דלא עלתה בדעתו שיחזרו בהם בב"ד".

ר' שמעון פטר. תְּלָה בב"י; רוב ציבור. לנפק"מ בין שתי הלשונויות בטעמו של ר"ש, בפשטות הוא מש"כ בתוס' כאן, שאינו מצטרף לעשות רוב: "כל הוראה שפצתה ברוב צבור - למעוטי דאם חטאו חצי צבור ועשה גם הוא - חייבין". עמש"כ בהערת השוליים לעיל (ב:), ובהערה החיצונית שם וביבמות (צב).

ד. וכל היחידים חייבים חטאות. תפארת ישראל (יכין) על המשנה.

כגון שהתירו הערה בזבֶּה־קטנה. לגבי ההערה עי' יבמות (נה:).

ד: לעקור אחד מאבות־מלאכות־שבת. בגמ': "אין חרישה בשבת". וכתב בתוס' (ד"ה בעי) דלא דווקא, שהרי בחרישה מודים הצדוקים, דכתיב "בחריש ובקציר תִּשְׁבֹּת". להסברים אחרים עיין תוס' הרא"ש (שרב יוסף חולק על שמואל; או שאין הצדוקים מודים בחרישה).

ה'מופלא' הגדול בחכמתו. כתבו רש"י (ד"ה או שלא) ותוס' בסנהדרין (טז: ד"ה אחד ממונה) שמדובר בחכם מיוחד שאינו ממניין דיני הסנהדרין ("דאילו הו' מסנהדרין עצמן - אפי' קטן שבכולן לא היה שם לא הו'א הוראה מעליא"). אך לדעת רמב"ם, ה'מופלא' הוא ראש הישיבה (פיהמ"ש כאן; הל' שגגות יג, א) והוא שקורין אותו החכמים 'נְּשִׂיא' בכל מקום (הל' סנהדרין א, ג); ונמצא שה'מופלא' הוא הנשיא והוא בכלל מניין 71 הדיינים (מדבריו בהל' סנהדרין). ובסמ"ג (עשין צז) כתב: "הגדול שבכולם יושב למעלה מכולן והוא הנקרא 'נשיא' בכל מקום שבתלמוד, ונקרא 'מופלא' שבדיינין, והוא העומד תחת משה רבינו, ואינו ממנין השבעים; והגדול שבשבעים יושב אצלו למטה הימנו והוא הנקרא 'אב בית דין'". ועיין מרגליות הים סנהדרין (ג: אות יא) שהרחיב בעניין ה'מופלא'. וראה הערתנו להלן (ז:). בעניין 'מופלא' בהוראת כהן משיח.

אמר אחד מהם 'טועים אתם!'. רש"י (ד"ה ואמר להם) קשר זאת לדברי ר' יונתן לעיל (ג:). וביאר מהרש"א דלא דווקא, דהא איתותב ר' יונתן; אלא למסקנת הסוגיה שם שצריך שלא יחסרו דיינים, אך א"צ הסכמת כולם. וכתב במשנה נוסף שאם אמר 'טועים אתם' כאלו חסר. אך עיין תוס' הרא"ש. ועיין באר שבע, שכתב חלק בין ב"ד של 71 דיינים, שבו עוסקת משנתנו וממניין זה אין לפחות, ובין הרכב גדול יותר, שלגבי דיבר ר' יונתן ודבריו נדחו: "נ"ל שרש"י סבר דלא איתותב רבי יונתן אלא ממאי דקאמר 'אפילו מאה', אבל כל הסנהדרין המיוחדים שהם ע"א - צריך שיורו כולם לפחות בהרכנת הראש מגזרת הכתוב דקאמר 'כל עדת' (ע"ש שהאר"ך). וע"ע עבודה ברורה.

ה. ר' מאיר וסתמא. ציינתי להלן פרק ב (ז:). והפונה ללשון המשנה שם "שאינן בית־דין חייבין עד שיורו לבטל מקצת...". וכדקעיר שם רש"י (ד"ה נתכפר לו): "והא דקתני 'שאינן' ולא קתני 'שאינן הַצִּבּוּר חייבין' - סתמא כר"מ, דאמר לעיל בפ"ק: ב"ד מביאין על ידיהן פר והן פטורין".

רוב שבטים או רוב העם (ר"ש בן אלעזר בדעת ר' מאיר). ובהערת השוליים הבאנו ממנחות (מה). שדרש ר' יוחנן את הפסוק ביחזקאל (מה, כ) וְכֵן תִּשְׁפָּה בְּשִׁבְעָה בְּחֵדָּשׁ מֵאִישׁ שָׁנָה וּמִפְתִּי לַעֲנִיין פֶּר העלם דבר של ציבור: 'בשבעה' - 7 שבטים שחטאו אע"פ שאינם רוב העם; 'בחודש' - חידשו ואמרו קָלַב מוֹתֵר; 'מאיש שונה ומפתי' - אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה. ונמצאו דבריו - שב-7 שבטים שאינם רוב הקהל מביאים פר - כר' שמעון בן אלעזר כאן. וע"ש בתוס' (ד"ה בשבעה), שכתבו שאפשר להעמיד כרבי יהודה, ומדובר שחטאו מיעוט כל שבט ולכן אין 7 פרים אלא אחד; ובקרבן אורה (שם ועליל ד:). הקשה, שאם אין רוב שבט ואין רובו של קהל אין פר כלל ודינם כייחידים! ועי' (דברי לעיל) מה שביקש ליישב ל'י שיטת רמב"ם. וביפה עינים שם הבין שנדרש שם הפסוק ל-7 פרים (ועי' במה שכתב שם).

ר' יהודה וכו' וכל שבט נקרא קהל נְּאָמַר בלידת בנימין. בגמ' (ה: מובא הפסוק מפרשת ויחי (בראשית מו, ד), ועי' רש"י (ד"ה אלא מהכא הנני מְּרַךְ), שפסוק זה מְּכַן יַעֲקֹב אַבְיָנו לְמָה שְׁנֵאמַר לוֹ בפרשת וישלח (בראשית ל"ה, יא) "גוי וקהל גוים יהיה ממך". לאור זאת - הקשו - מדוע לא הביאה הגמ' את הפסוק מפרשת וישלח עצמו, וכפי שנקט הירושלמי (א, ו ז"ל: "רבי אבון בשם רבי בנימן בר לוי: קרייא מסייע לאמן דמר כל שבט ושבט קרוי קהל, דכתיב 'גוי וקהל גוים יהיה ממך' ואדיין לא נולד בנימין"), וכן רש"י בפסחים (פ. ד"ה איקרי קהל)? עי' תוס' רא"ש. וכתב בקרבן אורה, שאותו 'קהל גוים' מתייחס למנשה ואפרים ("קהל" במשמעות של אסיפה) ו"גוי" - בנימין, ועדיין לא שמענו שבט אחד נקרא קהל (וציין לרש"י על החומש ולמדרש). אך העיר על זה, שא"כ גם הפסוק בפרשת ויחי יתפרש כעין זה (וכפרש"י לחומש). ובכל זאת, במרומי שדה המשך בדרכו, וז"ל: "דהקשו התוס'... ולק"מ, דמירוש 'גוי וקהל גוים' כפרש"י בחומש: 'גוי' זהו בנימין, וקהל גוים' היינו אפרים ומנשה, וא"כ שני שבטים איקרו קהל, וכה"ב שם. אבל המקרא 'ונתתיך לקהל עמים' - על כרחי הכי פירושו: 'לקהל' זה בנימין, 'עמים' תרי זה אפרים ומנשה, והכי פירש"י בחומש 'קהל ועמים', הרי דלבינימין לחוד קרא קהל". והביא את הירושלמי שלמד מן הפסוק בפרשת וישלח, ואח"כ הסביר במה חלוקים התלמודים: 'הירושלמי אינו מחלק בין שבט אחד לשניים, דכיון דשני שבטים איקרו קהל - ממילא ה"ה שבט אחד, דְּמָה לי שנים או אחד? אבל תלמוד דילן דמקשה על ההוכחה ד'קהל יהודא וירושלים' ד'ילמא שני שבטים שאני... (וע"ש).

(בדר' יהודה) שבט אחד שעשה בהוראת בית הדין הגדול. לכאורה יש גריירה גם ב-7 שבטים (רוב) שעשו בהוראת בית־דייניהם, ולכן הזכיר ר' יהודה במשנה 7 שבטים. אך במגן גבורים כתב שמסתבר שאין בזה גריירה (ועפ"י דברינו). וכן נראה לדייק ברש"י (ה. ד"ה רבי יהודה), שכתב ש-7 שבטים שהזכיר ר' יהודה במשנה לאו דווקא, דה"ה לשבט אחד בהוראת ב"ד הגדול. וא"כ דין גריירה המוזכר במשנה נאמר רק על הוראת ב"ד הגדול (שאם בהוראת ב"ד של השבט, י"ל ש-7 דווקא). מאידך, קצת קשה מגמ' דלהלן (ו:). בשעירים של עולי בבל, שלשון הגמ' שם בדעת ר' יהודה "אי נמי דחטאו שבעה שבטים, ושאר איתן בגריירה", דמשמע 7 דווקא; ואם בהוראת ב"ד הגדול - שבט אחד שחטא סגי! א"כ לא שנדחק לומר דשיגרא דלישנא־דמתניתין נקט ואזיל. וע"ש במגן גבורים. בספר שעיר יוסף כתב הרב חיד"א, שהגמ' להלן 'קושטא דמילתא קאמר', שהיה ידוע לחכמי התלמוד שבימי צדקיהו עבדו ע"ז רוב קהל ורוב שבטים. וכן בראש משביר (לרבי משה בירדוגו ממקנס): "...אלא קושטא קאמר, דלא נחרב בימי [צדקיהו] (כנדצ"ל) בית המקדש אלא בחטא הרבים, דכתיב בירמיה (יא, טו) 'עֲשׂוּתָהּ הַמְּזֻמָּתָה הַרְבִּים'". ובספר מרכבת המשנה לרבי שלמה מחלמא (על רמב"ם הלכות שגגות יב, א) כתב: "וְלָדָרְךָ רַבְּנוּ נִיחָא, דְּזֵה מְצִיאָתָא רְחוּקָה דְּשִׁבְט אַחַד הוּא רֹב הַקְּהָל". כוונתו היא, שיש מחלוקת (ראשונים ואחרונים) האם שבט אחד שעשה בהוראת ב"ד הגדול חייב פר לר' יהודה רק אם הוא רוב הקהל. בדעה זו אוהז רמב"ם (פיהמ"ש כאן; הל' שגגות שם בסוף הִלְכָה) ועוד; ועפ"ז הסביר במרכבת המשנה שברור למה הגמ' להלן לא נקטה 'שבט אחד', שרחוק הוא במציאות שיהיה שבט אחד רוב הקהל. ולגבי דין זה, יש אחרונים שנקטו למסקנה כדברי רמב"ם (לפירוט ולמ"מ עיין עבודה ברורה ה: ד"ה שמע מינה); אך יש גם חולקים - המאירי כתב במפורש "ואף על פי שאין באותו השבט רוב צבור" (וכן ציינו בעבודה ברורה שם גם לריטב"א יבמות ט. - ע"ש הערת המהדיר 522 - ולחזו"א הוריות יד, כא).

ו. שרובם היה שם. בסוגיה המקבילה בתמורה (טו:). נשאר 2 הסברים לקרבן השעירים - א) שאין מיתה בציבור; ואין דוחים את הראיה משעירי ר"ח והרגלים; ב) שרוב עובדי הע"ז אכן היה שם. אבל בסוגייתנו נדחתה הראיה משעירי ר"ח: "מי דמי? שעיר ר"ח דילמא לא מיתיתו מציבור, אבל הכא ודאי מיתיתו!" ודחייה זו כשלעצמה קשה, שלא ייתכן שבכל השנה לא מת אחד שתרם. ועיין תוס' הרא"ש ד"ה מי דמי. וביאר הרב נצי"ב במרומי שדה (ע"ש), שאף שנתרמה הלשכה ומתו מנותני המעות, ועדיין לא הופרש הקרבן, אפשר להפריש בשביל הרוב, החיים, ולומר 'ברירה', שהוברר שהמעות שמהן נקנה השעיר הן מהרוב, מהחיים. ועל כן אין קָאָה משעירי ראש חודש שאין מיתה בציבור, שגם אם יש מיתה השעירים באים על סמך ה'ברירה'. וזו הסוגיה כאן, דאתיא נמי לר"ש דאית ליה ברירה (גיטין כה:). לעומת זאת, הסוגיה בתמורה אינה מתחשבת בדחייה זו, שכן היא אליבא דר' יהודה, הסובר 'אין ברירה' (יומא נו:), וא"כ אי אפשר לקנות שעיר ממעות אנשים שמתו אם לא שנסמוך על כך שאין מיתה בציבור.

אע"פ שהזידו הוראת שעה היתה. תוס' (ד"ה הוראת): הוה מצי למימר בכל הקושיות שהוראת שעה היתה. ובחפץ ה' (לבעל אוה"ח הקדוש) כתב: "וי"ל דכל עוד דמצי לאוקומי אדינא מוקמינן". והוסיף לְבָאָר, שאין מסתבר שהוראת שעה תמציא קרבן יש מאין, כשאין מי שחטא, שהם מתו, ולמה יביאו דבר שאין בו חיוב בעולם? ובמגן גבורים הקשה על זה, "דהא ליתא, דהא אחיוב תְּדַשׁ דְּאִילִים וכבשים נמי מסיק הש"ס דהוראת שעה; ודון מינה ואוקי באתרה בהא ד"ב פריס!" ולכאורה דעת בעל חפץ ה', דבשלמא עולות, באות בנדר ובנדבה, אין 'הוראת שעה' זו כממציאה קרבן חדש,

שהיה גם ללא חטא אפשר ל-12 פרים, 96 אילים ו-77 כבשים. אך בשיערי החטאת אין מסתבר שהוראת שעה תמצית חוב חדש, יש מאין, כשאינן החטא בעולם.

1: אפרים ומנשה. טעמו של רבא, "על שם אחיהם יקראו בנחלתם": לנחלה הוקשו ולא לכל. רמב"ם (הל' שגגות יג, סוף הלכה ב) פסק כרבא: "ושבט מנשה ואפרים אינן חשובין כשני שבטים לענין הזה, אלא שניהם שבט אחד" (וממילא, שבט לוי נחשב קהל, לחם משנה שם). שנראה שהמסקנה כרבא, וגם לבסוף לא הוסיף אביי להשיב על דבריו.

הכהן המשיח וכו' והוא 'מופלא' בחכמה. עי' להלן (ז:), משם הבאנו זאת, וראה הערתנו להלן בסמוך. וכאן נביא לשון רמב"ם (שגגות טו, א) שפסק דין זה (לא צוין בעין משפט שם): "במה דברים אמורים שכהן משיח מביא פר על שגגתו? כשטעה בהוראת עצמו ועשה מעשה בשגגת הוראתו לבה, והיא שיהיה חכם מופלא, שנאמר 'אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם' הרי משיח כצבור: מה הצבור שהן בית דין אינן חייבין בקרבן עד שיהיו חכמים ראויין להוראה ויטעו בהוראה ויעשו העושים על פיהם ויורו לבטל מקצת ולקיים מקצת, כך המשיח בכל הדרכים האלו".

2. ובלבד שהוא והם שווים ובלעדיים בחכמתם. שגם הכהן המשיח צריך להיות "מופלא", שהרי הוקש "לאשמת העם" ותנן לעיל (ד: ור' הערתנו שם בס"ד) שאם המפלא של ב"ד נעדר בעת ההוראה, אף שלא חסר מניין הדיינים הוראתם אינה הוראה; תוס' (ד"ה ואי דאינהו), עי' רש"י (ד"ה והא הוראה, ז: ד"ה אמר רב פפא). וכ"כ רמב"ם (הל' שגגות טו, א, לעיל ו: הבאנו את לשונו). ובתוס' רא"ש כתב ביאור אחר ל'מופלא': "ולא בריר לי שפיר מאי דפירש ד'מופלא', דראוי להוראה היינו דגמיר כולי תלמודא כשמעון בן עזאי וגם סביר, ומאי תו חסר ליה להיותו נקרא 'מופלא'?! ואפשר דמושיבין בסנהדרין אף על פי שאינו ראוי להוראה אי לא משכח ראוי להוראה, ואותן הראויים להוראה נקראים מופלאים; והכא מיירי שכולן ראויים להוראה". ועיין בירור הלכה (מכון הלכה ברורה) כאן בעניין זה.

3: אין חייבים אלא בהוראה ומעשה. לכאורה אין המשנה מחדשת דבר. ועיין מרומי שדה, שדן בזה.

ח. (השמטה - פטור כהן משוח מן המצוות יזכר גם לעיל ז, ואנו הבאנוהו להלן בדף ט.)

ח: אין ב"ד חייב על וכו' שקרבנו עולה ויורד וכו' וכן יחיד שמסופק בזה אינו מביא אשם תלוי וכו'. למסקנה, נלמד מגז"ש בשלושה ביטויים, "מצוות ה', אשר לא תעשינה, ואשם ו" (תוס' רא"ש ד"ה אלא אמר ר"פ). ופרש"י בסוף הסוגיה, שפר קעלם דבר של ב"ד למד מחטאת, ואשם תלוי למד ממנו. וזאת, כפי הסדר שנקטה הגמ' בתחילת הסוגיה ("מה יאשם" ביחיד בחטאת קבועה, אף יאשמו' בצבור בחטאת קבועה; ומה צבור בחטאת קבועה, אף אשם תלוי נמי אין בא אלא על ספק חטאת קבועה); והטעמו אחרונים, שבציבור (פר העדש"ץ) ובאשם תלוי הביטוי זהה, כתוב בהם "כל מצוות", לעומת חטאת יחיד שכתוב "מצוות"; לכן עדיף לאשם תלוי ללמוד מציבור (חק נתן; מגן גבורים). אך בסוגיית ספק מעילה בזבחים (מח.) ובכרתות (כב:) נאמר שפטור עברת קרבן עולה ויורד מאשם תלוי נלמד מגז"ש "מצוות" (וכ"כ מרש"י שם ב. ד"ה שהוא בעולה ויורד; ז. ד"ה שאינו מביא). וא"ת דלא קאי התם למסקנא - הן רבא נקט לה בפשטות בכרתות (כה:). וכן הוא בירושלמי (הוריות ב, ה [דף י:]). זאת הקשה בקרן אורה (עי' גם מגן גבורים), מדוע הגמ' כאן אינה נוקטת את הלימוד הפשוט של "מצוות מצוות"? הרי משתמשים בגז"ש זו לעיל בסמוך (ח.) בסוגיית חטאת! "וי"ל דלא ניחא ליה להש"ס למימר דציבור ילפינן מיחיד בגז"ש ד'מצוות מצוות' דדוקא בקבועה, משום דיחיד גופא מציבור ילפינן לענין דבר שזדונו כרת; ומשום הכי קאמר דיליף מ'ואשם'. אבל לענין אשם תלוי באמת סגי בגז"ש ד'מצוות' לחד". והקשה: "אלא דכתיב גם ציבור הוי מצי למיפלג מצוות מצוות, דאין גז"ש למחצה!". ושמואל י"ל לרש"י, שגז"ש "מצוות" דאמרינן בכרתות הוא ביטוי קצר (הראשון מן השלושה) לכל שלושת הביטויים שבתוך הגז"ש; וילמד סתום (הסוגיות בכרתות) מן המפורש (סוגייתנו). וכן נראה שהבין בעל יפה עינים כאן, שציטט מן הירושלמי "מצוות מצוות" וכתב: "והוא כמסקנא דהכא" (אך עיין מגן גבורים בסוף הסוגיה ששאל אפשרות כזאת). אי נמי: רש"י הסיק מגרסת הגמ' בסוגייתנו שהסוגיות חלוקות, שהסוגיות בכרתות סוברות שהגז"ש 'מצוות מצוות', שזאת נקטה הגמ', ובהוריות הסוגיה מפורשת דלאו הכי. אח"כ ראיתי בספר שער יוסף, שכתב הרב חיד"א כעין שתי אפשרויות אלו, וכתב על הראשונה שהיא דוחק (וכמש"כ במגן גבורים), וכתב: "ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דפליגי סתמא דתלמודא ורבא ורב פפא עם ר' יצחק בר אבדימי במהות ג"ש זו", שלרבא (כרתות כה:). ולרב פפא (שם כב:) הגז"ש 'מצוות מצוות', ור"י בר אבדימי (בהוריות) קיבל שהגז"ש 'ואשם ואשם' (ורב פפא בהוריות מתיר לדברי ר"י בר אבדימי, וליה לא ס"ל). וע"ש עוד.

בנדה חייבים. פשוט הוא, והוא הדין לקבל דם ושאר איסורים שיש בהם לאו וכתר (כדלעיל ע"א, וע"ע ג:), והזכרה נדה כיוון שיש בה מקרה דומה לטומאת מקדש, שבארכה חייב ובקצרה פטור (מאירי; רש"י שבועות יז: ד"ה שבנדה; ע"ש בגמ' יח סוף עמ' א ותחילת ב.). ובמש"כ (בהערה) שהעשה הוא לפרוש סמוך לווסת, כ"כ רש"י כאן (ד"ה פרוש), ומשום "והזרתם את בני ישראל" (עי' שבועות יח:). והמובא בסמוך ממסכת שבועות (ז:), היה משמש עם הטהורה ואמרה 'נטמאתי', הוא ע"פ המבואר שם במשנה ובגמ'; והוא מקביל לחיוב על הנטמא בעזרה, שיש חילוק בין היוצא בדרך ארוכה לבין היוצא בקצרה; כאמור (רק להפך כמבואר בשבועות). ובתוס' הרי"ש (כאן ד"ה אין חייבין) ביאר כן דוחה פירוש רש"י, שהרי ק"ל וסתות דרבנן; ועוד, שבשבועות מבואר אחרת (במשנה יד:), "ואיזו היא מצנת עשה שבנדה שחייבין עליה? היה משמש עם הטהורה ואמרה לו 'נטמאתי'...". ועל כן כתב בתוס' יו"ט כאן שרש"י דהכא לא דק). ושמואל סבר רש"י שהסוגיה בשבועות מסבירה אף אליבא דמ"ד וסתות דרבנן; וכאן ביאר אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא, דמשכחת לה עשה באופן פשוט יותר. כיו"ב כתב בערוך לנר ביבמות (סב:). דהכי איתא התם, שאמר ריב"ל שהיוצא לדרך לדבר רשות חייב לפקוד את אשתו, ואפי' סמוך לווסתה. ורש"י שם פירש דהך פקידה בתשמיש היא (בניגוד לדברי ר"ת שם, בתוס' ד"ה חייב); וריב"ל שם כתב שמדברי רש"י נמצא שווסתות דרבנן והלימוד מ'והזרתם' אסמכתא בלבד. ולכאורה הדברים סותרים לדברי רש"י כאן, שפרישה סמוך לווסת היא עשה מדאורייתא. בערוך לנר שם כתב (ביישוב שיטת רמב"ם שהשמיט דין פקידה היוצא לדרך), שר' יהושע בן לוי - בעל המאמר ביבמות - סובר שפרישה סמוך לווסת דרבנן, והוסיף שכן משמע מדבריו בשבועות (יח:), שאמר שהפורש מאשתו סמוך לווסת יזכה לבנים ראויים להוראה, "ולכאורה אהיב דאורייתא ל"צ לפרוט שכר". וכיו"ב כתב רבי בצלאל רנשבורג בהורה גבר (בסוגייתנו), שרש"י סובר להלכה שווסתות דאורייתא, וכן פירש כאן, ובסוגיה בשבועות דרשו אף למ"ד וסתות דרבנן; ע"ש שהאריך. בשער יוסף להרב חיד"א (בסוגייתנו) הביא תמיהת המפרשים על רש"י דהכא, וציין לירושלמי כאן שפירש כרש"י. והביא קושיית ראשונים עוד מדברי רש"י עצמו בשבועות (יח. ד"ה אמר ליה ח"ה ואם איתא), שאיסור הבעילה סמוך לווסת הוא כמו 'לא תעשה' ואינו עשה (ובהנחה שהפירוש להוריות הוא אכן מרש"י, ראה הערתנו לתחילת המסכת). וכתב בביאור שיטת רש"י, כדברי ריב"ל בשבועות (יח:). בשם רמב"ן, שפרישה סמוך ממש לעת הווסת (כחצי שעה) היא מדאורייתא, וה'עוונה' שאמר רבא היא מדרבנן. ולרש"י היוצא לדרך מדובר ב'עוונה', ואילו סמוך ממש לווסת אסור, שהוא מהתורה, והם דבריו בהוריות. וכן פירש בשיטת רש"י הראש"ל הרב עובדיה יוסף בספר טהרת הבית (ח"א משמרת הטהרה סי' ב הערה א, ד"ה כל קבל דנא). (עוד נביא גם מדברי ריב"ל שם קודם לכן, שהסביר את דברי ריב"ל ביבמות היוצא לדרך אף למ"ד וסתות דאורייתא, והוא - "שהכתוב מבטיחו שלא יבא בכך לידי חטא שתראה בשעת תשמיש, והיינו דקאמר קרא ו'פקדתך נון' ולא תחטא, והכי גמירי לפירושא דההוא קרא"). וע"ע תוספת אהל (להרב שמואל אליקים קדר; נדה סי' קפד סע' יא, ובעיקר הערה ט); הערת המהדיר לריב"ל ביבמות, הרב רפאל אהרן יפה'ן (סב: הערה 931); אנציקלופדיה תלמודית ערך וסת (כרך יא; ציונים 53-54, 74-75).

נשיא חייב חוץ משבועות-העדויות שפ"ל אינו מעיד. ור' הערתנו לסנהדרין (יט.) בס"ד.

ר' שמעון פוטר כהן גדול מטומאת מקדש וקדשיו. תנן סתמא כר"ש, בפרה (יב, ד), "שאין כהן גדול חייב על ביאת המקדש".

רבי אליעזר: נשיא חייב שעיר (ט:). לפיניו במשנה (ט:). "ר"א". הסתפקתי האם הוא רבי אלעזר בן שמוע, בן דורו של ר' שמעון הנזכר סמוך לו באותה מחלוקת, או רבי אליעזר בן הורקנוס, המוקדם להם בכשני דורות (חילופים ביניהם מצויים; ראה בדומה לזה בהערה לעיל ג:). לעת עתה נקטתי "רבי אליעזר" (בן הורקנוס), שכן הגרסה כאן (ט:), וכן ברש"י (שם ד"ה אמר רב פפא). וכן בשבועות (כד: וברש"י שם ד"ה בנשיא). וכן הנוסח

בכת"י קאופמן של המשנה, ובשני כתבייד פארמה (דה רוססי 138, דה רוססי 984) של המשנה; וכן נפוץ בספרי המשניות [גם] החדשים. אמנם בדק"ט (ט. הערה י) העיר שבדפוס וציה ברוב הפעמים בגמ' וברש"י "ר' אלעזר".

(ט:) וקשה, שיש תנא שמחייב. כתב בספר קשות מיושב, שלכאורה היה לגמ' לסיים "תיובתא", שהרי זו קושיה מבריייתא על ר' יוחנן. דקדק מלשון רש"י (ט: ד"ה קשיא) "דמתני' דידך לא מיתוקמא דלא כחד", ורצונו לומר, דה"ק רב ששת: 'מתנייתא דידך' היא, ולא מיתנייא בי ר' חייא ור' אושעיא, ואולי 'משבשתא היא, ולא תותבו מינה בי מדרשא' (חולין קמא:), ועל כן לא לדחות מפניה דברי ר' יוחנן; אלא הבריייתא דידך קשה כיצד להעמידה. להסבר אחר עיין מה שהביאו בספר עבודה ברורה.

ט. על כל המצוות שיחיד מביא כבשה או שעירה ב"ד וכה'גדול מביאים פר ונשיא מביא שעיר. עצם ההשוואה ביניהם נלמד לעיל (ח.), ולכאורה משנתנו אינה מוסיפה כ"כ על מה שלמדנו; אלא שיש בה הבהרת מין הבהמה בכל מחויב. כמו כן, המשנה מציינת את קרבנו של היחיד (חטאת רגילה), שלא נזכר במשניות הקודמות (אף שלמדנוהו במסגרת הדרשות).

כה'גדול מביא פר ונשיא מביא שעיר. במשך חכמה (ויקרא ד, כא-כב) הסביר, שפה'משיח הוא נושא דגל התורה, והיוצא מפיו קדוש בעיני העם, ולכן שגגתו עולה זדון - "לאשמת העם". אך נשיא-מלך אינו מנהיג רוחני, ואין העם נוטה אחר הכרעותיו בענייני מצוות, ואדרבה, הקהל משפיע עליו, "חטאת הקהל הוא - אשר נשיא יחטא", שחטאם גורם לזה אשר נשיא יחטא, כי אם הקהל דבוקים באלקים, אז גם הנשיא ישמור צעדיו להיות נקי מישראל. ע"פ דברים אלו, הסביר הרב יעקב אריאל (בריאיון לשבועון עולם קטן, פסח ה'תשע"ח) את ההבדל ביניהם בעניין מין הבהמה הבאה לקרבן, פו אר רק שעיר. וראה בסמוך בס"ד.

ועל עבודה-זרה וכו' ויחיד וכן כה'גדול ונשיא שְעִירָה. כתב במשך חכמה (שמות לב, כז): "וכה'משיח בעבודה זרה דינו בשעירה כהדיט (ויקרא ד, כח ותו"כ שם), משום דבטלה ממנו החשיבות לגמרי"; והתבאר בדברי רבי יוסף אנגל בגליוני הש"ס (יבמות ט., מובא כאן בעבודה ברורה), וז"ל: "ש' לדרוש טעמא דקרא, ע"פ גמ' סנהדרין פ"א א': 'כיון שה'דיח - אין לך הדיט גדול מזה; ומדיח הוא חטא עכו"ם, ולכן בחטא עכו"ם יחיד נשיא ומשיח שוין, דכיון ששְעִירָה עכו"ם הויין להו גם נשיא ומשיח הדיוטים".

י. נשיא שהצטרע נעשה 'קפשי' וקרבנו כשל הדיט ולריה"ג (עדיין) דינו כנשיא. רש"י (ד"ה וישב בבית החפשיית), לאור המתבאר בדעת ר' יוסי הגלילי לעיל (ט.) לגבי קרבן עולה ויורד, שפטור לגמרי אפילו נצטרע. וא"כ ה"ב (על שאר עבירות, נידון דסוגיין) דינו כנשיא להביא שעיר; רש"י בביאור דברי רש"י. והקשה בתוס' רא"ש בשם רמ"ה, ששתי הסוגיות אינן עוסקות באותו קרבן: "ולא דק, דלענין עולה-ויורד הוא דקאמר ר"ל הגלילי דנשיא פטור משום דליתיה בלדות, ועלה קמבעיא ליה אם נצטרע אי מדחא דחי או מפטר פטר, ופשט ליה דפטור לפרש"י ז"ל; אבל להביא שעיר אחר שְעִירָה וְעֵבֶר - בא כו"ע מודו דלא, כדתניא לעיל: 'אשר נשיא יחטא' - כשהוא נשיא אֵין, כשהוא הדיט לא. ותנן נמי במתני': נשיא שעבר הרי הוא כהדיט. וליכא מאן דפליג!". ועוד חולק רמ"ה על רש"י בעצם הבעיא לעיל וסובר (כמובא בתורא"ש לעיל שם) שנפטר לחומרא, שחייב (ורא"ש) כתב בנדון דלעיל שפֶשֶׁט לשון הגמ' שם כרש"י. ועיין מה שביאר במחלוקתם בביאור חברותא (הרב יעקב שרלביץ, כאן הערה 13 ולעיל ט. הערה 4 ובמה שציינן). בחידושי רבי משה מאימראן תירץ שלדעת רש"י לפי ריה"ג אין מסתבר שיהיה לו דין נשיא לחצאין, וכאשר פטור מקרבן עולה ויורד (שאינו בא לידי דלות ואפי' נצטרע), גם לשאר דיני קרבנותיו ייחשב נשיא. וא"כ לא משכחת לרבי יוסי נשיא שעבר מגדולתו דהני כהדיט אלא אם הוציאוהו העם מן המלכות לגמרי, שאז הם נוטלים ממונו; אבל זה שלא נדחה אלא לשעה מפני חוליו ובנו קם תחתיו, והוא עצמו אם נתרפא חוזר לגדולתו - דין מלך יש לו". ובישר הורי תירץ בדומה לזה וז"ל: "ובעיקר הקושיא על רש"י, לכאורה י"ל עפ"ד החזו"א הנ"ד ט' א' ד"ה נשיא שנצטרע, דטעמא דריה"ג דפטור לנשיא-שעבר מְעוֹלָה-ויורד - לפי שדיינין יש בו דין 'שתהא אַימתו עליך' וצריך לגדלו מְסֵל אַחיו, ע"ש, וממילא עדיין הוא בגדר 'שאינו על גביו אלא ה' אלקיך' כקודם שנצטרע, ואינו כהדיט, ומביא שעיר, ועיין". לחירוץ נוספים עיין מה שהביאו בתלמוד המבואר מהדורת מתיבתא (של עוז והדר, במדור ילקוט ביאורים).

י: הכְּכִירָה קראה "מוֹאֵב" וצונו ישראל "וְאֶל-תִּתְּנָהּ בָּם מִלְחָמָה" בלבד והצעירה קראתו "בְּרַעְמִי" וצונו "וְאֶל-תִּתְּנָהּ בָּם" כלל שכר שיחה נָאָה. בהקדמות לכרך ח של שו"ת אגרות משה (ירושלים, ה'תשנ"ו; דברי ימי המחבר, עמ' 15), מובא מעשה שאירע בעיירה ליובאב, שבה כיהן רבי משה פיינשטיין רב בצעירותו: "בתחילת חורף תרפ"ב חלה אחד מבעלי-הבתים ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו". כשחליו הִחְמיר, בא רבי משה פיינשטיין לבקרו, והאיש סיפר לו ביחידות את הגורם לחליו: "שבוע קודם לכן, בשבת פרשת וַיִּקְרָא, הקשה כיצד זכו בנות לוט שהמשיח יהיה מצאצאיהן אף שלא בושו בגילוי-עריות שבעשו והודיעו שבניהן הם מאביהן; ודיבר עליהן בדרך ביון. בלילה הפיעו בחלומם שתי נשים זקנות מאד, שראשו ופניהן מכוסים, ואמרו שהן בנות לוט", ונשלחו מעולם אַימת לענות לטענתו: כמי שהיו ממשפחת אברהם וניצלו בנסים מסדום, לא היו חושדים אותן בזנות, והאנשים היו מאמינים לכל הסבר שלהן - אפילו שנתעברו מן השכינה כביכול (וכך כָּלוּ לייסד דת חדשה בְּנִצְרוּת). "והן קראו לבניהן 'עמו' ו'מואב' להודיע שפאשר אשה מתעברת יש לוולד תמיד אב בשר-ידם. בזכות זה זכו ויצא מהן המשיח האמיתי". ואמרו לאותו איש שפיוון שדיבר כלפיהן בזלזול, ייענש מידה כנגד מידה, כְּמַרְגְּלִים (עי' סוטה לה.), ותשתרבב לשונו ותתנפח וימות. "כשסיים האיש לספר את סיפורו, היסב את פניו אל הקיר ונפטר לעולמו". רבי משה פיינשטיין ראה בזה אמת; והיה מספר מעשה זה להראות על מעלתם של אנשי ליובאב, ש"שהיו מהם שהגיעו למדרגת רוח הקודש כמעט, של גילוי אמיתי בתורה". ע"כ. ואין להקשות על זה מסוגייתנו, שנראית בה ביקורת על הבכירה שקראתו "מואב", שלא היה לה לייחסו אל אביה; שכן עצם ההרחקה של עמו ומואב מישראל אינו עונש על מעשה בנות לוט (המעשה עצמו או השמות) אלא "על-דבר אשר לא-קָדְמוּ" וכו' ובצירוף הביקורת על לוט עצמו. תדע, שלשון ר' יוחנן היא "מנין שאין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נָאָה" וכו' - כלומר, עצם קריאת השם המייחס את הנולד אל האב טובה היא, ואפילו "מואב", אלא שהצעירה השתבחה עוד יותר בכך שנקטה לשון נְקִיָּה "בְּרַעְמִי" (תוך שהיא שומרת על הפֶּשֶׁט של השם). וכן אמרו בסוגיין, שהן קרויות "וצדיקים ילכו בו".

יא. נבלות וטרפות מאוסות. כמבואר בתוס' במס' ע"ז (כו: ד"ה איזהו מין), ובתוס' רא"ש כאן (ד"ה ואיזה), ובעוֹלָה מְדַבֵּר רש"י כאן (ד"ה אוכל נבילה וטריפה: "והני אוכלין הוו דברים שהנפש קָצָה בהם"). ובמש"כ שיש חילוק בין משומד-לתיאבון ובין משומד-להכעיס (לכו"ע) לענין אבדתו ולענין דין 'מורידין', כך מפורש בתוס' הנ"ל בע"ז (ע"ש שדן בסוגייתנו); וראה הערתנו שם בס"ד. ובחילוק בין משומד ובין מין, בענין שחיטתו, כ"כ רש"י (ד"ה הרי זה [מין]); ובענין ס"ת שִׁתְּבוּ, כ"כ רש"י בע"ז (שם).

ויין שֶׁנֶּסֶךְ לַעֲזֵי סִתְמוֹ להכעיס. שיי"נ הוא עצמו עניינא דמינות. ע"פ תוס' רא"ש (ד"ה ואיזה), שיי"נ איכא לאוקומי ביין שנתנסך לפני ע"ז, ולא משום דאין הגוף תאב לו, אלא כיון דפֶּקֶר כולי האי לשתות יין שנתנסך לפני ע"ז - ודאי מין הוא".

יא. שמן המשחה נגזז עם הארון. ביומא (ננ:) מחלוקת תנאים האם הארון נגזז במקומו, או בלשכת דיר העצים, או גלה לבבל. ובגבורת ארי שם (במילואים) הקשה מסוגייתנו, שפֶּשֶׁט לה שהארון נגזז. ותירץ: "ושמא יש לומר דבא כולי עלמא מודו דארון נגזז בימי יאשיהו, דהא נפקא ליה לעיל מקרא, ושמן המשחה נמי נגזז עמו כדלעיל, ומאן דאמר דגלה לבבל סבירא ליה דנתגלה למחריבים מקום גזיתו ונטלוהו". ע"ע עבודה ברורה.

יב. כעין ט. או (בהפוך): ג. "כמין כי יונו"; כבכת"י פארמא (פירוש רש"י עמ"ס הוריות ע"פ כת"י פארמא, הוצאת אהבת שלום; עמ' נד). הצירוף שם דומה לאות ט - כפי שכתב ברש"י-כת"י במנחות (עד: ד"ה כי), וכן ברגמ"ה וברטרנורא שם (משנה ו, ג) - אלא שראשה השמאלי מתאריך ונמשך שמאלה. ולפי תיאור הדברים ברש"י כאן (ד"ה כמין כף) - אם הבנתי נכון את דבריו - נראה שמתחיל למשוך בין עיניו, ומושך אצבעו למעלה עד מעל המצח ואז ימינה סביב ראשו ומסיים בצד שמאל (כעין ג בכתב-עגול שלנו). ובכרתות כתב רש"י (ה: ד"ה כמין כי) "דמציק שמן על ראשו ואח"כ בין ריסי עיניו, ומְצַרְפֵּן באצבעו דרך הפדחת". וברש"י כאן וברגמ"ה בכרתות ועוד, ציירו אות ח (או כ וכיו"ב - עי' במהדורות המתוקנות לרמב"ם הל' כלי המקדש א, ט), ולכאורה יש לפרש זאת כרש"י כאן; ואולי נקטו הצורה ללא הקו (מסלול הפְּשִׁיחָה מִפְּיֵי-העיניים אל המצח), וכונתם להדגיש שהוא עיגול שאינו שלם, בניגוד ל"כמין נזר" שבסמוך (ברש"י-מכת"י הנ"ל להוריות הדבר בולט, שב'מין נזר' צויר עיגול. ובדפוסים נשארה רק

המילה 'כזה'. אך ברש"י בכרתות (שם) מצוירת צורת X, וכך העירו כאן על הגליון במסורת-התלמוד (אות ע). ובדפוס נוציה נשמט ציור האות (הן כאן והן בכרתות), וכן בדפוס בזל כאן, ובכרתות מצויר כעין ג (א). ופירושים רבים נאמרו בעניין זה, עיין עבודה ברורה כאן. ועיין מה שכתבו בשיטת רש"י בליקט שינויי נוסחאות של רמב"ם מהדורת פרנקל (הל' כלי המקדש א, ט), ש"א" הוא שיבוש המדפיסים שהלכו בזה בעקבות רבי בנימין מוספא בעלי מוסף הערוך. ועיין מוריה (שנה כג, כסלו ה'תש"ט), במאמרו של הרב יצחק יהודה יאקב - ומובאים דבריו גם בספרי דף על הדף למנחות (עה). ולכרתות - שם האריך בפירושים השונים וכתב כי לדעת הראשונים אין כוונת חז"ל לאות היוונית 'כי', שהיא אכן X; דאי הכי לא היה לגמ' (מנחות עה. וכן כאן) לשאול 'מאי כמין כי?' כי יווני, שהרי הדבר ידוע, וכפי שמצאנו בפשטות (עירובין נא. ועוד) 'כמין גאם' בלי לשאול מהו גאם; אלא "כי" הוא כינוי לאות ותיאורה הוא "כף יוונית". ע"ש (ושם שיער שבמקורו הוא כעין גאם פ. ואת, דא"כ היה לגמ' לומר בפשטות 'כמין גאם', אכן הרגיש בזה שם ופירש שהיא כעין גאם הנוטה על צד, א). אך מסקנתו של ר"ש ליברמן, בתוספתא כפשוטה (תרומות ד, עמ' 346), הפוכה מזה, ולדעתו כבר בימי הגאונים היה קושי בזיהוי. וזו לשון הביאור לרמב"ם, מהדורת מפעל משנה תורה (בעריכת הרב יוחאי מקבילי וצוות ת"ח, ה'תשע"ד; הל' כלי המקדש א, ט): "C - כך הנוסח בכתבי היד, אך בחלק מכתבי היד סומנה האות כ"ף היוונית, קפא', K. אך נראה שהנוסח המקורי במשנה הוא 'כמין כי' (משנה נוסח הרמב"ם מנחות ג, ו; משנה ופה"מ כלים ב, ח), והכוונה לאות כי X ביוונית, הדומה מאוד לאות תי"ו בכתב העברי הקדום, שהייתה אות החיים שהותוותה על מצחות הצדיקים (בבלי שבת נהא, על יחזקאל ט, ד). נראה שהמעתק השגוי חל מפני שבזמן הגאונים והרמב"ם היוונים לא ביטאו את האות X 'כי' אלא 'סי', ולכן מופיעים בכתבי היד האות סיגמא ביוונית (C) הנהגות כן, או האות כ"ף יוונית (K) (ראה תוספתא כפשוטה תרומות עמ' 345-346), ומצד שני הצמידו את הצליל 'סי'. עכ"ל. גם הרב מנחם מנדל כשר, בתורה שלמה (במילואים לפרשת תצווה, סי' כ; בסוף הכרך של ויקהל ופקודי), נקט שהצורה הנכונה היא X; ע"ש שהביא גם הוא פירושים אחרים, וביאר את העניין מצדדים נוספים. עיין גם מש"כ הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ) בביאורו כאן ובכרתות.

יב: ונושא בתולה ולא אלמנה, לר' ישמעאל. וכתב הרב חיד"א בשער יוסף (יב: ד"ה תנינא), שהדין שלומר ר' עקיבא (מ'והוא") מוסכם גם על ר' ישמעאל, וס"ל שא"צ בפסוק לזה אלא מסברה, "דשמן משחת הכהונה גדולה מאן מירמי ליה מיניה?".

וכן כהן-גדול 'מרובה בגדים' שלא נמשח וכו'. על הבדל בין כ"ג שנמשח בשמן המשחה ובין 'מרובה בגדים' לעניין העברה מתפקידו, שהמשוח אינו ניתן לסילוק, והמרובה בגדים "מסתלק בפה", עי' שו"ת חתם סופר (יו"ד-ח"ב) סי' ה, ד"ה אמנם הרוב, שכ"כ לאור דברי תוס' ביומא (יב: ד"ה כהן גדול, וי"ל דכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה") והירושלמי בהוריות (רפ"ג, כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבידין אותו מגדולתו... כביכול מה אני בגדולתי אף אהרן בגדולתו"); וע"ע מרגליות הים (סנהדרין יט. אות ט).

וכן המקודש וקדש"תו" כהן וכו' לברך בזימון. בסמוך הבאנו (הערות-שוליים) ממגילה (כח:): ר' יוחנן: ת"ח שמברך לפניו כהן-גדול ע"הארץ חייב מיתה, ומה שרבי פרידא הקפיד שלא לברך לפני כהן - ב"שונים.

יג. העומר קודם לכבש שעמו. י"א: לעניין הַבְּאָתָם לעזרה (מסקנת חסדי דוד לתוספתא ב, ד). וי"א: לעניין ההקטרה על המזבח (קרוך אורה מנחות מה: ובדעת רמב"ם הל' תמידין ט, ט); וכי"ב י"א: לעבודות הקרבנות (לח"מ הל' תמידין ומוספין ז, יב ובהסבר דברי כסף משנה בדעת רמב"ם: "שקומצין אַחַר מוסף היום וקודם כבש העולה..."; חסדי דוד הוריות ד, ב פירוש ראשון: "שקרב ברישא הקומץ שלו במזבח, והדר מקריב הכבש הבא בגללו"). וי"א: לעניין ההגשה והתנופה, אך הקמיצה מאוחרת לכבש (לח"מ שם ביישוב דברי המב"ט בקריית ספר בדעת רמב"ם).

שתי הלחם קודמים לכבשים שעמם. יש כאן קושי, כלשון חסדי דוד (לתוספתא, ב, ד): "בשלמא בעומר יש לפרש דומיא דכולהו אינך דמתניתא, דמיירי בקדימה זמנית, דמעשה של זה קודם למעשה חבירו כשניהן עומדין שם, והכי נמי יש לפרש בעומר, שקרב ברישא הקומץ שלו במזבח, והדר מקריב הכבש הבא בגללו; אבל בשתי-הלחם אין שם בהם הקרבה ולא שום מעשה, רק תנופה שמניפין אותן עם שני כבשים הבאין בגללן, ואדרבא, הכבשים קודמין, דבעו תנופה לבדן כשהם חייין, ואחר שחיתתן מניף חזה ושוק שלהן עם החלות ואח"כ מקטירין אימוריהן, ואח"כ הבשר ושתי הלחם נאכלין לכהנים, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ח מהל' תמידין הי"א, וכמבואר בגמ' פ' כל המנחות [מנחות דף ס"א ע"א]; וא"כ מה זו קדימה דקדמי דשתי הלחם קודמין לכבשים?! תירץ רש"י: לעניין ההתעסקות בהם והכנתם בעריו"ט, שתהיה טרם ביקור הכבשים ממום. ובחזון איש (מנחות לג, טו) כתב שהוא לעניין הקדשים (שמקדיש הלחם קודם) ואכילתם. גם בשיח השדה (לר"ח קניבסקי, ח"ג) כתב שקודמים לעניין אכילתם (והפנה לעניין בזבחים צ: דתנן: "כשם שקודמין בהקרבתן [כך] קודמין באכילתן"); וכן הסיק בקרוך אורה (מנחות מה: ע"ש). עוד כתב בחזון איש שם: "ואילו ניתן רשות להגיה אפשר להחליף תיבה אחת ולגרסו 'שתי הלחם ושני כבשים קודמים להבאים עמה', ור"ל לפר ושני אילים ושבעה-כבשים ושעיר חטאת הבאים עמהן, שכולן באין בגלל לחם כדאמר מנחות מ"ה ב'. אבל בר"מ פ"ט מה' תמידין ומוספין הגירסא כמו שהיא לפנינו". ובאר שמח (הל' תמידין ומוספין ט, ט) כתב, שהקדימה היא לעניין תנופה, במקרה שאין הכהן יכול להניף שניהם כאחד, ונאלץ להניפם זה אחר זה, שאז עליו להקדים תנופת הלחם לתנופת הכבשים. ובחסדי דוד הנ"ל תירץ, וכ"כ במרומי שדה כאן, שמדובר כשאי אפשר להביא שניהם: "ואפשר לומר דהא לא דמי ללָהו אידך, אלא קדימה לדחות קאמר, שאם אין ידם מְשִׁגֵת לַשְׁנֵיהֶם שתי הלחם קודמין ויביא שתי הלחם ולא יביא הַשְׁנֵי-כַבְשִׁים; והטעם - דְאִין שְׁנֵי-הַכְּבָשִׁים בְּאִין אלא בגלל הלחם, וכל שאין שם לחם לא שייכי, אבל שני-הכבשים אין מעכבין את הלחם אבל הלחם מעכב את הכבשים, ואזלא כר"ע דמתני' דפרק [התכלת, מנחות דף מ"ה ע"ב], שכ"פ הרמב"ם שם [הל' תמידין פ"ח] דין ט"ו" (לשון חס"ד). וכ"כ בקרוך אורה מנחות מה: בהבנה ראשונה). אך הקשה על כך מלשון רמב"ם; ולכן כתב - בחסדי דוד שם - להסביר באופן אחר, הן לגבי העומר והן לגבי שתי הלחם: "העומר קודם להביאו לעֲזָרָה בלבד. והשאת אתי שפיר, שגם בשתי הלחם יש לפרש כן, שאין מביאין הכבשים לעזרה אלא אַחַר שהביאו שתי הלחם; וטעמא איכא, דכיון דכבש בא בגלל עומר וכן שני כבשים בגלל לחם - דינא הוא שיקדים הַבְּאָתָם".

סדר הקדימות. מש"כ 'להיותו' הוא כמתבאר בסוף הסוגיה. והמאירי הוסיף שם: "או שאם היה בבית-השבי לפדותו תחלה וכן לכל ענין שבמעלה וקדושה" (ע"ע עבודה ברורה).

נביא, משוח מלחמה. בגמ' "כהן גדול קודם לנביא..." ואח"כ "משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים, מרובה בגדים קודם למשיח שעבר מחמת קרוי... מחמת מומו... למשוח מלחמה... לסגן". והן 2 ברייתות מהתוספתא (פ"ב). ולא התפרש מקומו של הנביא בין סוגי הכהן-הגדול השונים, ולא מצאתי לכך התייחסות במפרשים. ובירושלמי (ה"ח) מצאתי: "נביא קודם למשוח מלחמה". ונותר לברר מקומו ביחס לכ"ג שעבר מחמת קרוי ומחמת מומו. ומסוגיה דלעיל (יב: קצת משמע שדינו ככהן-גדול, ואולי יש ללמוד גם מ'אין בין' דתנן לעיל (יב:), שאף שאינו ממש 'כהן שעבר' ע"פ הגדרת רש"י שם, דומה הוא לזה), וע"כ נראה שקודם לנביא. והדבר צריך תלמוד.

(השמטה) הפל מושלים בעכברים (ורודפים אותם) - שיצטרע רע מדי, שנושכים אפילו גלימה וְיִדְתֵּי-הַמַּעֲדָר. ע"כ. ועי' תוס' ב"מ (מ. ד"ה וכו' מה אכפת) בשם ירושלמי (שם ג, ה). לגבי יצר הרע לבעלי חיים, עי' ברכות (סא).

יג: 5 דברים משפחים הלימוד וכו'. להרחבה, יש להזכיר כי בספר שיח השדה (א), מאת הרב חיים קניבסקי, נדפס קונטרס ספר זכרון, על הדברים הטובים לזכרון (חלק א), ועל הדברים הקשים לשכחה (חלק ב); שם ליקט בעניינים אלו עוד מדברי חז"ל והפוסקים, כי ה' הטובה עליו. רשימת הדברים משם בקצרה הביאו בתלמוד המבואר מהדורת שוטנשטיין, כאן בהערות.

בין 2 נשים וכו'. וע"ע פסחים (קיא), בדברים המביאים לידי סכנה, יש (ש"אין מְמַצְעִין ואין מתמצעין") - איש העובר בין 2 נשים, כלבים או דקלים, וי"א או חזירים או נחשים; וכן שני אנשים הנותנים לאחד מאלו (במיוחד נָדָה, חשש מוות או ריב) לעבור ביניהם. עברו - יאמרו פסוקי בלעם "אֵלֶּיךָ...או לְאֵלֶיךָ...".

שְׁהֵכְנִיסוּ נקרא ר"מ 'אחרים' ור' נתן 'ש אומרים'. יש להעיר, שישנם מקומות שמצאנו בברייתא אחת ר' מאיר וגם אחרים, כדעות החלוקות זו על זו; וכן יש אומרים עם ר' נתן (כגון ב"ב טו: ותד"ה ויש אומרים; ברכות ט: ותד"ה אחרים; תוס' ב"ב צג: ד"ה ויש; ועוד). וכתבו בתוס' (ע"ז סד: ד"ה

אחרים): "על כרחך אחרים דהכא לאו היינו ר"מ, דהא פליג עליה; וכן מצינו בכמה מקומות אחרים במחלוקת אצל ר"מ, וי"א אצל ר' נתן; וכן בתוס' רא"ש (ברכות ט; וצ"י שם גם לברכות מז:). גם בשו"ת תשובה מאהבה (סי' שצז) כתב שלרש"י בסוכה (ח: ד"ה וחייבת במזוזה) אחרים דהתם (ז: לאו היינו ר"מ (ודלא כתוס' שם ד"ה אחרים). וכן בהערות הרב שאול הכהן קצנלסון על פני שלמה (ב"ב טז; נדפסו בסוף הספר) כתב שיש מקומות שמוכח שאינם אותו חכם. אך בתוס' בסוטה (יב), אחרי שדחו דברי קונטרס צרפת ש"שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים מפני שהיה שמו 'אחר' אבל שאר שמועות קבעום בשמו" (עי' שם), העדיפו בתוס' לומר למסקנה שבמחלוקת ר"מ ואחרים, הם אותו חכם, ר' מאיר, והדברים שנאמרו בשם 'אחרים' הם אחרי שר"מ חזר בו. וכ"כ בספר באר שבע (כאן). ועי' יד מלאכי כלל תקפד: "ולי הדיוט מסתייעא דתין סברא משום דלא לישתמיט בשום דוכתא להזכיר סברת אחרים ברישא ולבתר הכי סברת ר"מ; רק בכל המקומות שהוזכרו שניהם - הוזכרה דעת ר"מ ברישא ואחריו דעת אחרים, להורות על ככה דסברא הראשונה היא קודם דאסיקו ליה אחרים בשמיה. ואין לתמוה על אשר הזכירו סברא הראשונה ללא צורך, דמצינן למימר דכיון שר' חייא כבר שָנאה לתלמידיו והיתה שגורה בפייהם משנה לא זזה ממקומה". אך בהמשך דבריו הקשה מדברי תוס' אלו על אלו (וכנ"ל). ועיין גם הערת הרב חיד"א על יד מלאכי שם, הַשְג יד (נדפסו בקובץ מוריה מא שנה ז, שבט ה'תשל"ז, עמ' יא-יב), שכתב שאין קוראים לתנא אחר 'אחרים', שהוא לשון גנאי; אלא בתחילה שמועות דר"מ שאמר בשם עצמו נשנו בשמו, ושאר בשם אלישע בן אבויה נשנו בשם אחרים, ואחרי המעשה שבסוגייתנו, את כל שמועותיו שנו בשם אחרים. וביחס לסתירה שבין דברי תוס' אלו על אלו, כתב שלפי סגנון דברי תוס' לאורך מסכת סוטה, נראה שהם שונים משאר התוס' על רוב המסכתות ולא נתחברו בידי אותו חכם (וכתב שבספר יוחסין דף כח. נקט בפשיטות כתוס' בברכות ובע"ז הנ"ל, ולא כתוס' בסוטה). ולגבי השם 'יש אומרים', כתב שם שאין בו גנאי, ולכן מצינו תנאים אחרים שזכרו בשם זה, והגמ' אמרה: "מאן יש אומרים? - רשב"ג" (ב"ב צג:). או "ר' אחא" (שם לו:). וכי"ב (שבת קנה-קנו. פסחים כט. מ: יומא נא: קידושין עו.).

עוד שם, כשהכניסם נקרא ר"מ 'אחרים' ור' נתן 'יש אומרים'. ראה מה שהבאנו לעיל. בביאור הכינויים הללו, הרב ברוך ישר (חקרים עמ' יא-יד; סיני כרך מב עמ' שפ-שפא) מיאן בהסבר תוס' בסוטה בשם קונטרס צרפת. וטעמו "אין להעלות על הדעת שפינויים אלה רומזים למשהו המבטא גנאי כל שהוא, שהרי מוצאים אנו תנאים אחרים שלא נמצא עליהם שום שמץ והם מכונים 'אחרים' ו'יש אומרים'" (והביא מן הנזכר לעיל כגון ב"ב צו: ועוד). ועוד הקשה, כיצד פשט כינוי במשמעות של גנאי אצל הכלל, הרי ודאי היו לזה מסתייגים (כגון ר' יוסי כאן, "תורה מבחוח")! וע"ש. ועל כן - הסביר - בשני הכינויים רמוזים התארים וכינויי-הכבוד שהיו להם ושנשאר בהם: "אחרים" - אותיות 'מאיר ח' או 'ר' מאיר ח', שמשמען: רבי מאיר - חכם. ו'יש אומרים' רומז בצפנים שונים לאב בית דין: י במספר קטן - א; ש באתב"ש - ב; א באות עוקבת - ב; ו באותיות דומות - י; מ במספר-קטן שווה לית; י=י; רמ באות עוקבת - ז.

בני חכמים ות"ח שרבים צריכים להם פוסעים בין ראשי העם היושבים והיוצא להיפנות וכו'. קאי אבני ת"ח וכו' שהרבים צריכים להם - כך הוא בשו"ע (יו"ד רמד, זז). ועי' ט"ז שם (ס"ק ז) ובאר שבע (כאן ד"ה יצא לצורך).

יד. ואחריו אביי. ע"פ אגרת רב שרירא גאון (מהדורת ר' בנימין מנשה ל'וין עמ' 87 ובסביבתו), שפָלַךְ אביי אחרי רב יוסף (13 שנה, עד ד'צ"ח, ואחריו רבא במחוזא 14 שנה, עד ד'ק"ב). וכתב שכן מפורש בגיטין (ס:). לגבי השופר.